

Verslag Studiedag COR – FKR

15 oktober 2015

1. Opening

De heer Peters opent de vergadering en heet de aanwezigen als volgt welkom.

Geachte zusters, broeders, dames en heren, hartelijk welkom deelnemers en inleiders, mede namens Br. Leonardo van Dijk, op deze jaarlijkse themadag, of zo u wilt studiedag. Deze keer een bijeenkomst die wij samen met de commissie FKR organiseren. In het licht van de veranderingen die gaan plaatsvinden in de organisatie van het Bureau KNR en de daaruit voortvloeiende (overigens heel logische) samenwerking van FKR en COR is in de Staf het idee ontstaan om gezamenlijk deze bijeenkomst te organiseren. Dat idee is door beide commissies overgenomen. Wij zijn benieuwd hoe dat uitpakt. Aan het programma kan het niet liggen, denk ik. Wij hopen aan het eind van de dag van u te mogen vernemen wat u van de dag vond. Dan wel dat u ons via e-mail laat weten, wat u ervan vond, zodat we daar mee aan de slag kunnen voor een volgende bijeenkomst. De vorige themadag vergat ik dat te vragen, dus ik doe het alvast aan het begin, wij stellen uw mening zeer op prijs. Het zou zo maar eens kunnen zijn, dat er zich onder de aanwezigen personen bevinden, die vanwege de combinatie FKR en COR hier voor het eerst zijn. Aan hen wil ik nog even zeggen, dat we hopen dat als u straks huiswaarts keert het nodige aan geestelijke bagage meeneemt van wat hier in de zaal gebeurt, maar ook dat wat voortkomt uit de ontmoeting met de andere deelnemers buiten de zaal. Ik gebruik met opzet het woord deelnemers, want ik hoop dat velen van u niet alleen toeschouwer of toehoorder zijn. In mijn inleiding van eerdere themadagen had ik het vaak over actuele ontwikkelingen op het gebied van de ouderenzorg, waarmee u en ik te maken hebben. Dat er veel gaande is op het gebied van de ouderenzorg zal u niet zijn ontgaan. Het kabinet noemt het een van de grootste hervormingen, maar de invoering gaat niet met de grootst mogelijke zorgvuldigheid gepaard. Ik en met mij vele anderen, ben nog niet gerust op de goede afloop, maar dat terzijde. Vanwege het feit, dat we later zijn begonnen, doordat de reis voor een aantal van u niet vlekkeloos verliep, kort ik mijn inleiding behoorlijk in. Bovendien wordt u wordt door middel van uw COR nieuws goed van al die ontwikkelingen op de hoogte gehouden, dus beperk mij in dezen door ernaar te verwijzen. Het thema van vandaag luidt: “Waar staan we?”. Verschillende ontwikkelingen op het gebied van zorg en financiën worden besproken, waarbij ook de ethische kant aan de orde komt: waar staan we als organisaties en als religieuzen als het gaat om strategische keuzes. Het belooft een boeiende dag te worden vol met informatie, inspiratie en ontmoeting. Wij zijn ook weer blij met de overvolle, meer dan 150, inschrijving. Ik wens ons allen een inspirerende dag toe.

2. Waar staan we als zorgaanbieders en zorgvragers?

De heer Peters geeft het woord aan mevrouw van Geffen, Stafmedewerker Ouderenzorg Religieuzen. Zij houdt aan de hand van een PowerPoint presentatie (zie bijlage 1) een presentatie onder de titel ‘Waar staan we?’.

Ik ga het vanmorgen met u hebben over strategisch beleid. Het gaat er om dat je weet waar je naar toe gaat. En om te kunnen kiezen waar je naar toe wilt, moet je weten waar je op dit moment staat. En nog eerder vraag je je af: wie zijn wij? Ik laat twee posities de revue passeren: die van de zorgaanbieders en die van de zorgvragers. Alles in de context van de ouderenzorg aan religieuzen. Strategisch denken in de zorg kent een relatief korte historie. Lange tijd was hier amper behoefte aan, omdat de zorgfinanciering vanuit de overheid werd geregeld en gegarandeerd. In de praktijk kwam het er op neer dat de zorgorganisatie vooraf vooral inspanning moest leveren om goedkeuring te krijgen van de overheid voor een x-aantal zorgplaatsen en vervolgens was de financiering hiervan jarenlang gegarandeerd. Daarmee kon dus een overzichtelijk financieel plaatje worden opgesteld en konden lange termijn investeringen redelijk risicoloos worden gefinancierd. De vraag waar staan we en waar gaan we naar toe was vervolgens jarenlang vrij duidelijk bepaald. Maar nu

is de lange termijn visie actueel en broodnodig. Waar staan we nu? Ofwel waar zijn de religieuzen in de ouderenzorg, tegenwoordig voornamelijk als cliënt en verantwoordelijke voor zorg aan medebroeders en zusters. Er zijn zorgbehoevende religieuzen die zorg ontvangen in het eigen huis/klooster (intramuraal met een eigen KVH in huis, of met thuiszorg in natura of via PGB's) en er zijn er die inwonen in een zorgcentrum (met intramurale indicatie), al dan niet van religieuze oorsprong. We kennen dus kloosterverzorgingshuizen, kloosterthuiszorgorganisaties en verzorgings-/verpleeghuizen. Toen, jaren geleden al, het aantal religieuzen met een zorgbehoefte ging afnemen moesten er strategische keuzes gemaakt worden bij de KVH's: gaan de deuren open voor andere cliënten of niet. Kiezen we voor afbouw in lijn met het religieus instituut of investeren we in de toekomst van de zorgorganisatie. Het gevolg: nog maar enkele KVH's zijn alleen gericht op de eigen religieuzen (4) en de meeste nemen nu religieuzen van andere dan het eigen instituut (10) of ook leken (28) op. Daarbij zijn de meeste KVH's en ook voormalige KVH's relatief kleine, zelfstandige zorgorganisaties. De religieuzen hebben er vaak nog grote invloed op het beleid, zelfs al zijn ze soms als cliënten al in de minderheid. Soms is het pand of een deel van het complex in handen van het religieus instituut, maar de dagelijkse zorg is overgedragen aan betrokken en betrouwbare bestuurders, niet van het type die in een Maserati rijden... Het bestuur van het religieus instituut kan gerust zijn. De zorg voor de medebroeders en zusters is goed geregeld voor de toekomst.

Maar toen werd alles anders. Toen constateerde de overheid dat de zorg onbetaalbaar werd en bovendien dat het imago van het verzorgingshuis niet positief was: je moest naar het verzorgingshuis, maar liever was je thuis gebleven. In het verzorgingshuis werd je leven immers bepaald door de zorg en was je niet langer baas in eigen huis. Conclusie: de verzorgingshuizen moeten weg en hulpvragenden moeten langer thuis blijven wonen. Gooi er nog een stukje participatiemaatschappij tegenaan en voilà je hebt het nieuwe zorglandschap: de oudere thuis zelf in de regie en alleen als die dat niet meer kan is er hulp van hogerhand of plaats in het verpleeghuis nieuwe stijl. Veel oude verzorgingshuisplaatsen worden omgebouwd tot zelfstandige zorgappartementen waar cliënten bewoners worden die thuiszorg ontvangen. En de zorgorganisatie wordt een mix van verpleging, thuiszorg en begeleiding. Ze worden, zoals we het nu noemen centra voor wonen, welzijn en zorg. Dat klinkt even snel, maar het is een gigantische omwenteling in de manier waarop we in Nederland de ouderenzorg vormgeven.

Wat betekent dit nieuwe zorglandschap voor de huidige zorgaanbieders? Het hing al jaren in de lucht, maar is de laatste tijd in een stroomversnelling geraakt. De ouderenzorg aan religieuzen heeft daarnaast de handicap dat deze specifieke doelgroep snel aan het afnemen is. Waren er in 1985 nog 25.000 religieuzen in NL, nu nog ongeveer 5.000 en naar verwachting zo'n 1600 over tien jaar. Wie nu keuzes moet maken in de ouderenzorg aan religieuzen moet hier terdege rekening mee houden. Maar niet alleen voor hen die met religieuzen te maken heeft, maar voor de gehele ouderenzorg is er veel aan het veranderen. En in die veranderingen liggen zowel kansen als risico's. Veranderingen zijn:

1. Doelgroep/clientèle

Ging men voorheen met 70 naar het bejaardenhuis en tot voor kort met 80 naar het verzorgingshuis. Inmiddels is het zelfs niet zeker dat je met je 90ste in een verpleeghuis terecht kunt. Door de extramuralisering verandert ook een deel van de cliënten in huurders, met een persoonsgebonden budget of met een volledig pakket thuis. Dat betekent dat de zorgzwaarte in een zorgcentrum hoger is, dat er kwalitatief hoger personeel nodig is en dat men korter binnen de zorgorganisatie verblijft.

2. Personeel

Het personeel verandert dus ook. Hoger geschoold, flexibel inzetbaar en meer in staat beslissingen te nemen en zich zelf aan te sturen bijvoorbeeld.

3. Inpraak

De overheid wil meer zeggenschap bij de cliëntenraden neerleggen, maar gezien de hogere leeftijd – veelal zullen dat vertegenwoordigers van de cliënten worden en er gaan al stemmen op om hiervoor mensen te benoemen die er hun beroep van maken., professionals. De tijd dat de voorzitter van de cliëntenraad een lintje kreeg omdat hij al 15 jaar in de raad zat, is in deze

setting wellicht voorbij. Hoewel: er komt natuurlijk ook een huurderscommissie als inspraakorgaan.

4. Toezicht

Iedereen kijkt mee. Transparantie is helemaal in. De maatschappij, de media, iedereen wil zien hoe gemeenschapsgeld wordt besteed en heeft er ook wat van te zeggen. De Raad van Toezicht professionaliseert. Geen mensen uit het eigen netwerk meer die wel een paar keer per jaar willen meekijken met de organisatie, maar leden die geschoold en wellicht gecertificeerd moeten zijn in het houden van toezicht en daar ook hun beroep van maken.

5. Financiering

Hier gaat de meeste aandacht naar uit. Niet zo onlogisch dat hieraan veel aandacht wordt besteed, want zonder geld heeft ook een zorgorganisatie geen lang leven. Eerder vertelde ik al dat voorheen de financiering langjarig was. Ze kwam bovendien voornamelijk uit een bron: de AWBZ. In het nieuwe zorglandschap heeft een zorgorganisatie te maken met WLZ, WMO, Zvw en cliëntbijdragen. Elke wet kent zijn eigen uitvoeringsorganen en de zorgorganisatie heeft met allemaal van doen: de zorgkantoren, de zorgverzekeraars, de gemeenten enerzijds en cliënten en huurders anderzijds. En allemaal zullen zij hun eisen stellen aan de kwaliteit, aan verantwoording en rapportage. Het organiseren van zorg wordt er niet eenvoudiger op. Zorgaanbieders moeten onderhandelen met alle partijen en garanties zijn hooguit voor een of twee jaar te krijgen. Flexibiliteit is het magische woord geworden in deze branche. Verzekeraars en gemeenten zijn vele maten groter dan de zorgaanbieders en hebben diverse experts in dienst. Het is de verwachting van Accountants- en adviesburo EY dat een kwart van de huidige zorgorganisaties niet mee zal kunnen in alle veranderingen. De klappen gaan vooral vallen bij de te kleine en de te grote organisaties. De te kleine kunnen niet mee in de professionaliseringslag en de nieuwe eisen en verwachtingen die op ze af komen. De te grote zijn niet flexibel genoeg om tijdig te kunnen inspelen op veranderingen in vraag en aanbod. En zoals dat met grote tankers gaat: als de lading gaat schuiven, is er geen houden meer aan. Men verwacht in deze branche de komende jaren veel sluitingen, fusies en nieuwe vormen van samenwerking.

Dus: inmiddels is de situatie sterk veranderd en moeten zorgorganisaties hun strategisch proces goed op orde hebben. Het speelveld is aanzienlijk veranderd. Waar een KVVH voorheen vooral te maken had met het religieus instituut als het ging om beleid, is de invloed van verzekeraars en landelijke en gemeentelijke overheid enorm vergroot. De hele wetgeving is de laatste jaren op de schop gegaan. De AWBZ is weg en de WMO, Wlz en ZVW zijn nu de belangrijkste wetten. Hebt u ze wel eens doorgelezen? Ik was best onder de indruk van het gedachtegoed wat er uit sprak: zorg dicht bij de mensen brengen en mensen zelf de regie geven. Het idee is uitstekend. Beter dan vroeger wellicht toen men als cliënt toch was overgeleverd aan de plaatselijke zorgorganisatie, die weliswaar meestal met de beste bedoeling, maar soms de plank wel erg mis sloegen. De weg van het oudenmannenhuis naar nu is er een van voortdurende verbetering. Kent u die zwart wit foto's van zalen vol bedden met alleen een kast en een stoel naast het bed? Lange eettafels waar op gezette tijden de degelijke maaltijden werden geserveerd? Loop met dat beeld in gedachten eens een modern woonzorgorganisatie binnen en zie het restaurant, de zorgappartementen met allerlei zorgvoorzieningen en zorg op afroep. We komen van ver en dat kon alleen omdat er steeds meer geld aan de ouderenzorg werd besteed. En zoals dat vaak gaat zijn we daarin wellicht ook wat doorgeschoten. Want hoe vanzelfsprekend vinden we het niet dat er inkomensverschillen zijn in Nederland, al is het soms met wat afgunst. Dat sommigen in een kleine flat wonen en anderen in een villa met drie auto's voor de deur accepteren we. Maar op het moment dat iemand intramurale zorg nodig heeft zijn we allemaal gelijk. Krijgen de directeur en de loonwerker dezelfde kamer en dezelfde zorg. Hoe erg is het dat daarin verschillen ontstaan? Dat men de zorgwoning uitkiest op basis van de eigen portemonnee is geen ramp in mijn ogen. Dat de een 120m en een ander 30m woonruimte krijgt? Maar de basiszorg moet wel goed blijven. Het moet niet zo zijn dat de een in de watten wordt gelegd omdat hij dat kan betalen, en dat de ander slechts 'in leven wordt gehouden'. Of Amerikaanse toestanden waar de verzekeraar alles bepaalt. Daar komt het voor dat iemand op zijn 80ste in een goed verpleeghuis terecht komt, maar op zijn 90^e alsnog moet verhuizen naar een goedkopere voorziening omdat het verzekerd recht op is. Wat valt er te kiezen voor zorgaanbieders?

Maar ik dwaal af van onze strategische keuzes in het hier en nu. De wetgeving is veranderd en de spelers zitten anders rond de tafel. De Wlz is een uitgekilde AWBZ en alleen nog maar bedoeld voor hen die “ het echt nodig hebben”. Voor verzorgingshuizen is geen plaats meer. Dus wat nu? De KVVH's of diens opvolgers zijn voor een groot deel ingericht als verzorgingshuis. Waar kies je nu voor? Kloosterverpleeghuis, Kloosterthuiszorg, Woonzorgorganisatie, Centrum voor Wonen, Zorg en Welzijn? Waarschijnlijk een combinatie van dit alles. In ieder geval verdwijnt de zorg naar de achtergrond en krijgt men meer oog voor het deel van het leven van ouderen dat juist niet met zorg te maken heeft: wonen en welzijn. Volgens sommige deskundigen ziet het ideale plaatje van een toekomstbestendige zorgorganisatie er als volgt uit: een middelgrote organisatie met verschillende locaties, die ook echt verschillend zijn qua opzet, uitstraling en aanbod, liefst in niet te veel verschillende gemeenten, gericht op verschillende doelgroepen en op een enkel gebied toonzettend (bv specifieke doelgroep: de religieuzen). Groot genoeg om zinvol te kunnen onderhandelen met de verzekeraars en de gemeenten en de flexibiliteit te hebben om klappen op te kunnen vangen. De verpleegzorg, voornamelijk gevestigd in vastgoed in eigendom, geen verzorgingshuizen, maar zorgappartementen die als geheel worden gehuurd of liever niet, want door de cliënten zelf gehuurd van vastgoedbeheerders zoals woningcorporaties. De ondersteunende diensten zijn centraal gevestigd in huurpanden. Er wordt gewerkt met flexibele, zelfsturende teams die met elkaar zorgen dat werk en privé goed gecombineerd wordt. De cliënt en zijn omgeving worden intensief betrokken en zeker niet betutteld. Van zorgen voor, naar zorgen dat.

Wat zijn de keuzes?

1. (Klooster)verpleeghuis

Om een verpleeghuis met 24-uurs zorg rendabel te laten zijn wordt geroepen dat er minstens 24 verpleegplaatsen nodig zijn met daar om heen een cluster van minstens net zo veel verzorging cliënten. Dit huis moet dan wel onderdeel zijn van een grotere organisatie, want anders drukken de overheadkosten te zwaar. Afhankelijk van de financiële en vastgoedsituatie van een zorgorganisatie valt te berekenen waar de financiële grenzen liggen. Omzetting van een verzorgingshuis naar een verpleeghuis betekent uiteraard dat er ook een plan moet komen voor de niet-intramuraal geïndiceerde religieuzen.

2. (Klooster)thuiszorgorganisatie

Zeker als het vastgoed (nog) in handen is van het religieus instituut is dit een optie om te overwegen. Daarbij is het nog een onderscheid om als zorgorganisatie door het zorgkantoor erkend te worden en dus zorg in natura te kunnen leveren, of om de zorg als particuliere thuiszorgorganisatie met persoonsgebonden budgetten te financieren. Op de mogelijkheden en onmogelijkheden van het PGB kom ik straks nog terug. Ook kan het mogelijk zijn als kleinschalig wooninitiatief erkend te worden a la Thomashuizen en De Herbergier (grens bij 26 PGB's). Een populair wordend alternatief voor leegkomende plaatsen in een verzorgingshuis is het all-inclusive concept. De bewoners huren de kamers of appartementen zelf en krijgen zorg vanuit het zorgcentrum geleverd. Volgens Actiz moeten er dan wel minstens dertig huurplaatsen zijn, moet het gebouw een lage boekwaarde hebben en moet er een goede samenwerking zijn met een verpleeghuisorganisatie. We komen dan eigenlijk al uit in de mix van wonen en zorg:

3. Woon-zorgcentrum

Of centrum voor wonen en welzijn (want de zorg is vanzelfsprekend voor het welzijn. Voor zover dat nog niet gedaan is: de deuren openen voor andere doelgroepen dan alleen de eigen religieuzen. Of dit een reële optie is hangt zeer af van de vastgoedsituatie. Men zal immers moeten concurreren met andere zorglocaties en hoewel er vast wel ouderen zijn die graag in een klooster willen wonen, is het de vraag of die groep groot genoeg is in de omgeving van het klooster. Ook speelt de intramurale bezetting hierbij een rol. Vroeger kreeg men huisvestingskosten grotendeels op basis van nacalculatie vergoed. In 2011 is de Normatieve Huisvestingscomponent (NHC) geïntroduceerd. De vergoeding voor huisvestingskosten is onderdeel geworden van de variabele zorgkostenvergoeding en afhankelijk van de zorgzwaarte van de cliënten. Er was een geleidelijke overgang afgesproken en die eindigt in 2017. Zorgorganisaties met relatief veel lichtere zorgcliënten of met leegstand hebben de afgelopen jaren hun vergoeding voor huisvestingskosten al fors zien teruglopen. Nogal wat

kleine zorgaanbieders hebben hier last van. De overgang van een KVH naar een woonzorgcentrum vraagt (en voor velen geldt hier vroeg) grote investeringen in het aanpassen van de gebouwen. Externe financiering hiervoor is tegenwoordig lastiger te krijgen dan vroeger, gezien het ontbreken van langjarige garanties in de zorgfinanciering. Ik durf wel te zeggen dat wie nu nog een eigen KVH heeft, deze overgang alleen nog een optie is, als men bereid is hier veel eigen kapitaal in te investeren.

4. Samen zorgen

Samengaan. Klein is fijn, maar té klein is knap lastig voor een zorgorganisatie in deze tijd. Het is al zo ver dat zorgverzekeraars bij sommige kleine zorgaanbieders stevig aandringen op fusie. De eisen die gesteld worden aan kwaliteit of zorgaanbod drukken steeds zwaarder op een kleine organisatie. Wie geen behandeling kan aanbieden of geen wijkverpleging, komt al snel in de problemen. Voor veel kleine organisaties zijn fusies en overnames dan ook zeker te overwegen. We zien dan ook fusies tussen (voormalige) KVH's (bijvoorbeeld Laverhof en Retraitehuis), of met lokale zorgorganisaties. Een samengaan met min of meer gelijken kan met behoud van zekere eigenheid een oplossing zijn. Zeker wanneer de financiën, de kwaliteit of het zorgaanbod een te smalle basis hebben in de kleine setting.

5. Samenwerken

Toch kunnen er goede redenen zijn om klein en zelfstandig te willen blijven. Samenwerking is dan zeker geen overbodige luxe. Dat kan op velerlei gebied. De verpleeghuisarts, de wijkverpleegkundige, de keuken, er is veel dat gezamenlijk georganiseerd mag worden. (grote regionale kloosterkeuken, een gezamenlijk behandelcentrum, inlenen van facilitaire en technische diensten) Maar niet alles, want de mededingingsregels moeten in acht worden genomen. Toch mag zelfs de inkoop bij de verzekeraars onder voorwaarden gezamenlijk worden georganiseerd. Er is nog niet veel ervaring met een inkoopconsortium, maar dit wordt toch hier en daar als mogelijkheid bestudeerd. Een vorm tussen samengaan en samenwerken is het onderaannemerschap, populair bij de verzekeraars. Een samenwerkingsvorm waarbij de eigen organisatie als zodanig in control blijft, maar de hoofdaannemer het aanspreekpunt is voor de inkoop en eindverantwoordelijk voor de kwaliteit van zorg. In een overeenkomst van onderaannemerschap kunnen veel zaken die belangrijk zijn voor de eigen sfeer in huis of klooster worden afgesproken. Tot slot staat onderaan dit rijtje ook de optie van opheffing van de eigen zorgorganisatie. Daarmee de handen vrijmakend om te kunnen shoppen bij het zorgaanbod in de buurt. Dat hier de nodige haken en ogen aanzitten mag duidelijk zijn, als je alleen al denkt aan de consequenties voor de medewerkers.

Zorgvragers

Het is in sommige situaties gekunsteld om de keuzes van de religieuzen los te zien van de keuzes van de zorgorganisaties. De ontwikkeling bij de zorgaanbieders die van religieuze huize komen hangt nauw samen met de keuzes die de religieuzen, de zorgvragers maken. We spraken in het verleden bij de KVH's al over ontkloosteren of ontzorgen. Ontwikkelt het KVH zich naar een VH of juist weer naar een K. De religieuze instituten worden kleiner en sommige bereiden zich voor op hun voltooiing, anderen zien juist nieuwe groei ontstaan. Voor elke orde of congregatie is de situatie anders, dus er is geen eenduidig antwoord te geven op de vraag welke keuze het meest geschikt is voor "de" religieuzen. Het hangt heel erg af van de plaats waar zij staan in het zorglandschap. Ik heb aan het begin van mijn verhaal al de situatie geschetst waarin de vele oudere religieuzen momenteel hun zorg ontvangen. Ook voor hen is het zorglandschap veranderd, maar zal dat in veel gevallen, zeker gezien de overgangsrechten hier en daar, meer te maken hebben met de wijze van financiering dan met hun daadwerkelijke woon/zorgsituatie.

Intramuraal

In grote lijnen komen de keuzemogelijkheden in de ouderenzorg hier op neer: De overheid trekt zich terug en het eigen netwerk wordt bepalend. De wet langdurige zorg heeft een hoge drempel. Alleen wie 24-uurs zorg in de directe nabijheid nodig heeft krijgt nog een intramurale indicatie voor een verpleeghuis. Alle anderen (afgezien van de huidige overgangssituatie) dienen de zorg te organiseren in de eigen woonomgeving. Dat kan natuurlijk een klooster zijn. Zorg in eigen huis

organiseren kan ook in de toekomst nog via een eigen intramurale zorgorganisatie. De verschillende mogelijkheden heb ik daarvoor zojuist al doorgenomen.

Extramuraal

Wanneer het vastgoed in handen is van het religieus instituut ligt thuiszorg in natura of met een PGB wellicht meer voor de hand. Daarbij is het wel belangrijk te realiseren dat de regels omtrent het PGB de laatste jaren enorm zijn aangescherpt. Oorspronkelijk betekende het PGB een alternatief voor opname in een verzorging of verpleeghuis. De verantwoordelijkheid voor goede zorg lag geheel bij de budgethouder. Toen bleek dat er vrij eenvoudig mee gesjoemeld kon worden en enkele cowboys er geld mee gingen verdienen werden er een hele berg extra regels en voorschriften opgesteld. Een bewuste keuze gesprek bijvoorbeeld, waarbij de potentiële budgethouder er stevig op wordt gewezen dat hij of zij zelf alle financiële risico's draagt als er iets fout gaat. De thuiszorg wordt in principe gefinancierd vanuit de Zorgverzekeringswet en is dus de verantwoording van de eigen zorgverzekeraar geworden. Alle Zorgverzekeraars hebben hetzelfde PGB reglement vastgesteld. Er staan zo'n dertien redenen in om niet in aanmerking te mogen komen voor een PGB. De meest lastige is de uitsluiting van de planbare thuiszorg. Wanneer het gaat om zorg zoals bij wassen, aankleden en steunkousen, is deze aangewezen op zorg in natura. Ook in het reglement voor 2016 blijkt deze vreemde knip te blijven bestaan. Er is geen andere reden voor te verzinnen dan het terugdringen van het aantal PGB's, vooral voor ouderen die vaak op deze zorg zijn aangewezen. De drempels voor het PGB zijn torenhoog geworden. Wanneer de zorgfinanciering niet uit de Wlz komt, heeft men niet alleen te maken met de eigen verzekeraar, maar ook met gemeenten. Deze zijn verantwoordelijk voor de huishoudelijke zorg en de begeleiding, iets wat bij de intramurale zorg is inbegrepen in het totaal pakket. Over de huishoudelijke zorg is de laatste tijd veel te doen geweest. Velen hebben niet duidelijk begrepen dat de WMO veranderd is van een recht naar een vangnet. De overgang van de verantwoordelijkheid naar de gemeenten moest van het kabinet gepaard gaan met een forse bezuiniging. Daarom hebben gemeenten de vrije hand gekregen in het vorm geven aan de uitvoering. Gemeenten moeten in de gaten houden of (in ons geval) de oudere op een goede manier thuis oud kan zijn, dat wil zeggen dat het huis schoon moet zijn, dat men niet mag verpieteren of vereenzamen. Vandaar de huishoudelijke zorg en dagbesteding. De gemeenten bepalen de indicatie, en kijken daarbij direct naar de sociale omgeving van de zorgbehoevende. Als die in staat is om de nodige zorg te organiseren, kan de gemeente zich terugtrekken immers deze oudere zal dank zij zijn eigen netwerk niet vervuilen, verhongeren of vereenzamen.

Hier komt nu een interessante vraag op voor de religieuzen. Immers het religieus instituut is primair verantwoordelijk voor het levensonderhoud en het welzijn van haar eigen leden, en dan zeker voor dit aspect van hun leven: schoon huis, goed eten en begeleiding. Hoe valt het dan te verklaren dat velen gebruik maken van de voorzieningen vanuit de WMO? Het is bekend dat verschillende religieuzen sinds dit jaar een beroep doen op de bijzondere bijstand om de huishoudelijke hulp die men voorheen gefinancierd kreeg te continueren. Wellicht onbewust, of omdat het instituut onvoldoende eigen draagkracht heeft. Als het instituut dit niet zonder financiële ondersteuning kan verzorgen, is dan een beroep op de gemeente te billijken, of zou men eerder op de onderlinge solidariteit via de KOS een beroep moeten doen? Misschien kunnen we het hier later vandaag nog eens over hebben.

Strategisch kiezen

Wat valt er (nog) te kiezen? In die gevallen waar de religieuzen en de zorgorganisatie hecht met elkaar zijn verbonden, volgt de keuze van de een voort uit de keuze van de ander. Als een zorgorganisatie op eigen benen staat is het diens verantwoordelijkheid om de eigen keuzes te maken. Hopelijk rekening houdend met de wensen van de religieuzen, maar we zien hoe zeer die in de minderheid raken. Deze kunnen wel van grote invloed zijn voor de religieuzen die nu zorg van hen ontvangen. Maar ook binnen die context zullen voor de toekomst keuzes gemaakt moeten worden. Keuzes die bijvoorbeeld bepalen in welke situatie de laatste leden van de congregatie hun leven doorbrengen. Voor zowel de zorgvragers als de zorgaanbieders geldt dat er een aantal factoren zijn

die de keuzemogelijkheden bepalen of wellicht beperken. Het gaat daarbij om antwoord te zoeken op de juiste vragen:

- De huidige uitgangssituatie – wie zijn we, waar komen we vandaan, waar staan we nu?
- Vastgoedsituatie en financiële middelen, hoe zit het vastgoedsituatie in elkaar, wie zijn onze belangrijkste partners, wat hebben we, wat kunnen we ons veroorloven ?
- Bestuurs- en beslissingskracht – wat kunnen we, wie ondersteunt ons, wie kan ons adviseren?

Dit zijn enkele van de vragen die een organisatie, of het nu een religieus instituut betreft of een zorgorganisatie, zich moet stellen. De antwoorden zullen helpen bij het bepalen van de weg naar de toekomst. En één belangrijke vraag niet te vergeten: waar staan we voor? Want vooral die laatste vraag maakt duidelijk waar we staan in het leven, in de maatschappij. En daarmee bepaalt het antwoord op die vraag voor een groot deel al waar we willen naar toe willen. Dan is het vervolgens een kwestie van onderzoeken of en hoe we daar kunnen komen.

Het is een heel verhaal geworden en wellicht duizelt het u. De wereld van de ouderenzorg is er dan ook niet eenvoudiger op geworden. Dat mag u duidelijk zijn. Armand Villevoije zal zo meteen vanuit de praktijk gaan vertellen waar u wellicht houvast kunt vinden.

De heer Peters dankt mevrouw Van Geffen voor haar presentatie. De volgende vraag wordt gesteld:

- *Hoe kan een religieus instituut optreden als onderaannemer van een zorgverlenende instelling?*

Wanneer het religieuze instituut zelf de zorg verleent, kan het als onderaannemer voor een zorgorganisatie optreden. De zorgorganisatie onderhoudt de contacten met de verzekeraar en betaalt de onderaannemer rechtstreeks. Het religieuze instituut heeft dus geen rechtstreeks contact met de verzekeraar.

De heer Peters geeft het woord aan de heer Villevoije, bestuurder van Stichting Bejaardenzorg De Keerderberg van de Sociëteit Afrikaanse Missiën in Cadier en Keer en lid van de COR. Hij geeft aan de hand van een PowerPoint presentatie (zie bijlage 2) een praktijkvoorbeeld.

De heer Villevoije is bestuurder van een kleine zorgorganisatie, Stichting Bejaardenzorg de Keerderberg. Deze zorgorganisatie, met een capaciteit van 31 bedden, valt onder de verantwoordelijkheid van de Sociëteit Afrikaanse Missiën (SMA). Onlangs is de keus gemaakt om de capaciteit terug te brengen naar 28 bedden. Dit is noodzakelijk omdat de zorgzwaarte van de cliënten toeneemt. Er is nadrukkelijk niet gekozen voor het inlenen van een verpleeghuisarts omdat het bestuur het van groot belang acht dat de cliënten hun eigen arts en fysiotherapeut kunnen behouden. Dit beleid is, tot vreugde van het bestuur, goedgekeurd door het Zorgkantoor. De Keerderberg geeft zowel intra- als extramurale zorg. Met de gemeente is afgesproken dat de Keerderberg ook WMO-zorg mag leveren; dit zorgt voor extra inkomsten. De Keerderberg probeert op deze manier voor een stabiele financiële grondslag te zorgen. De zorg die geboden wordt is kleinschalig en vanuit een religieuze achtergrond. De cliënten zijn zich ervan bewust dat de Keerderberg opgezet is door de SMA. Ze weten dat ze in een gemeenschap opgenomen worden waarin ze mee moeten leven met de religieuze bewoners. Religieuzen en leken verblijven samen in de Keerderberg en vormen een gemeenschap. De ervaring leert dat cliënten hier bewust voor kiezen. Het bestuur heeft een visie op de toekomst ontwikkeld. Er is gekozen voor totale nieuwbouw voor 28 intramurale plekken en verbouw voor 13 plekken voor de paters. Hierdoor komt een groot gedeelte van het gebouw leeg te staan. Dit deel zal bestemd worden voor woonzorg. De Keerderberg staat in Zuid-Limburg; een streek waar veel leegstand is, vooral op het gebied van woningen. Daarom is er geen toestemming gegeven om het leegstaande gedeelte van het gebouw om te bouwen tot appartementen. Wel mogen er aanleunwoningen van gemaakt worden. De gemeente werkt, ondanks de monumentale status van het gebouw, van harte mee aan deze herbestemming. Leegstand zou namelijk nog schadelijker zijn. De Keerderberg kent nu een Raad van Toezicht model. Eerder was dit een Raad van Beheer model. Hiermee wordt meer en meer afstand genomen van het oorspron-

kelijke KVH en wordt de Keerderberg een reguliere instelling. Op dit moment hebben er nog twee paters zitting in de Raad van Toezicht. Afgesproken is dat er minimaal één kwaliteitszetel voor de SMA behouden blijft. Dit is ook statutair vastgelegd.

De visie van de Keerderberg blijft dat het verzorgingshuis zich wil blijven onderscheiden van anderen; de religieuze waarden dienen bewaard en vastgehouden te worden. Met de medewerkers is gekeken naar deze waarden. Welke waarden zijn waardevol voor de toekomst? De gezondheidszorg is ontstaan door de inzet van religieuzen. Hun waarden van toen bepalen mede de waarden van vandaag. Deze waarden zijn belangrijk en dienen doorgegeven te worden aan de nieuwe generatie. Het bestuur van de Keerderberg staat open voor input van de medewerkers. Zij leveren de zorg en zijn geven uitvoering aan de waarden van de Keerderberg. Zij bepalen mede de koers die gevaren wordt. Daarom is met alle medewerkers en bewoners het zogenaamde Waardenspel gespeeld. De uitkomsten hiervan zijn verwerkt in de zorgvisie en op grond van de zorgvisie zijn alle functies opnieuw beschreven. Dit was nodig omdat er een nieuwe situatie was ontstaan; een kleiner gebouw en andere werkprocessen. Het is dan goed om de verwachtingen van de bewoners en de medewerkers helder te krijgen en te vertalen in functiebeschrijvingen en competentieprofielen. Alle medewerkers hebben een assesment ondergaan, ze zijn getoetst en beoordeeld. Op grond van de assessments zijn individuele leertrajecten en ontwikkelingsplannen opgesteld. Een zeer intensief maar dankbaar traject. Een zorgorganisatie staat nooit stil. Er is altijd sprake van voortschrijdend inzicht en op grond daarvan is de organisatie altijd in beweging en in ontwikkeling. We maken plannen voor over vijf jaar. Langer is eenvoudigweg niet te overzien en te voorspellen. Los van alle plannen staat buiten kijf dat de financiën van de zorgorganisatie altijd op orde moeten zijn. De betaalbaarheid van een bepaald plan dient gewaarborgd te zijn. Een bestuur dient zich hier terdege van bewust te zijn. Plannen zonder financiële onderbouwing zijn gedoemd te mislukken. En de waarden van een zorginstelling kun je alleen uitdragen wanneer de zorginstelling een stabiele basis heeft.

De heer Peters dankt de heer Villevoije voor zijn toelichting. Er worden geen vragen gesteld.

3. Waar staan we als religieuzen

De heer Peters geeft het woord aan mevrouw Zwanenburg, ethica.

Eerst zal ik me even voorstellen, voor zover dat nog niet is gedaan. Ik ben Marga Zwanenburg, afgestudeerd theologe, met als afstudeerrichting de ethiek. Ik verdiep me graag in de ethische vragen van het leven, van de samenleving en van het samen leven van mensen in die samenleving. En ik praat er graag over met anderen. Dat is vooral belangrijk, omdat ethiek niet zwart-wit is. Het is geen kwestie van een antwoord geven in de trant van ja of nee, op een lastige vraag en dan verder gaan met leven. Ethische vragen kennen in mijn beleving geen radicale antwoorden waar je niet meer over hoeft na te denken. En daarom is het gesprek er over belangrijk en nooit af.

Mijn verhaal van vandaag is dan ook bedoeld om dat gesprek aan te wakkeren, op gang te brengen. Ik vertel mijn verhaal, mijn ontwikkeling als het gaat om bepaalde ethische vragen in mijn leven. Ik hoop dat u bij elke keer dat ik het woordje 'ik' of 'mij' gebruik, uw eigen 'ik' of 'mij' invult. Hoe kijkt u aan tegen de vragen en de mogelijke antwoorden die ik naar voren breng. Ieder doorloopt zijn eigen proces in dit soort zaken, vanuit zijn eigen perspectief. Dat kan zijn als religieus, wonend in een gemeenschap, als medewerker, in de zorg of juist voor de financiën, iedereen zal z'n eigen invalshoek hebben en draagt zijn eigen levenservaring mee. Dat is van invloed op de keuzes die we maken. Mijn doel is dus niet dat we het vandaag eens worden over ingewikkelde standpunten, maar dat ieder op zijn of haar eigen plek, in zijn of haar eigen leven, nadenkt over belangrijke vragen en keuzes.

Het thema van deze dag is 'waar staan we'. Voor het ethische onderdeel van deze dag zou ik er graag een woordje aan toevoegen: 'waar staan we voor'. Dat is een belangrijke vraag bij het nemen van beslissingen ten aanzien van ons leven, onze manier van leven, ons staan in de samenle-

ving. Als je kiest voor een religieus leven, binnen een gemeenschap of daarbuiten, dan is dat een keuze om ergens voor te gaan staan. Letterlijk: we blijven niet zitten waar we zitten, maar we staan op, we gaan, we doen. Soms zelfs letterlijk komen we in opstand bijvoorbeeld tegen onrecht. We staan ergens voor, we staan ergens voor in, we staan ergens middenin en we staan naast en achter mensen.

En wat is dat dan? Dat waar we voor staan? Dat is de kern van ons leven, daarvoor doen we het allemaal, op grond daarvan maken we de keuzes in ons leven. Althans, zo zou het moeten zijn. Maar dat valt natuurlijk niet altijd mee. Want we hebben in ons leven niet alleen met onszelf te maken. Er zijn vele invloeden van buitenaf die hun best doen om onze kern uit balans te brengen, die proberen ons innerlijk kompas op hol te laten slaan en ons zo te laten verdwalen in wat er op ons afkomt. De reacties hierop kunnen velerlei zijn. ER zijn mensen, die stoppen de kop in het zand, doen alsof ze niks merken en gaan door zoals ze altijd gedaan hebben. Anderen rennen als een kip zonder kop achter iedere rage aan en lopen zich vroeg of laat vast, omdat ze de verbinding met hun kern kwijt zijn. Gelukkig zijn er ook velen die serieus proberen de goede weg te vinden in wat er allemaal gebeurt in de wereld. Zij zoeken naar de aansluiting met hun diepste kern en kijken van daaruit naar de vragen en situaties die op hen afkomen. En dat is wat ik vandaag met u ook wil proberen. Wat ik vertel is natuurlijk één manier. Ieder van u heeft zijn eigen kern, zijn eigen innerlijk kompas en zal dus bij zichzelf te rade moeten gaan. Maar wat ik doe is een routebeschrijving, een manier waarop het zou kunnen.

Waar staan we voor? Voor velen van ons denk ik, en in elk geval voor mij, is de bijbel een belangrijke bron als ik mijn innerlijk, mijn kern weer eens wil herijken. Het rotsvast geloof van grote en kleine mensen uit het Eerste Testament, helpt me altijd weer de vaste grond onder mijn voeten te vinden. Het vertrouwen dat God te allen tijde het goede met mij voorheeft, ook als ik dat niet altijd herken in wat er in mijn leven gebeurt. Die vaste grond, dat vertrouwen maakt dat ik met een open blik naar de toekomst kan kijken. Ik hoef niet bang te zijn voor nieuwe wegen, ik hoef me niet krampachtig vast te houden aan wat ik heb, want God loopt naast me op mijn weg. Hij weet waar het heengaat en leidt me, en draagt me op momenten dat dat nodig is. In het Tweede Testament vind ik talloze woorden van Jezus die mijn kompas weer op koers helpen. De opgave van het toekeren van de andere wang, bepaalt mij weer bij het feit dat geweld niets oplost, dat wraak alleen maar leidt tot meer geweld. Heb uw naaste lief zoals uzelf, herinnert mij er aan dat haat nooit leidt tot leven. De hongerigen voeden, de naakten kleden, doet een beroep op mijn vrijgevigheid. Ik besef weer hoe goed het is om te delen en hoeveel rijker je daarvan wordt. Gevangenen bezoeken en angstige, verdrietige mensen bijstaan. Sta open voor mensen, deel van de liefde die je in grote mate hebt gekregen. Zeker in deze tijd van duizenden vluchtelingen een Appèl dat ik niet mag negeren. Met al deze woorden en er zijn er meer te vinden in de Schrift, maar ook in andere boeken en in levensverhalen van mensen, bepaal ik waar ik voor wil staan in dit leven.

We staan er middenin. Maar ik sta natuurlijk niet alleen in het leven. Ik sta middenin een samenleving met vele ontwikkelingen. Sommige zijn prachtig, sommige zijn vervelend, sommige zijn angstigend. Hoe ga ik daar nu mee om, zonder angstig in een hoekje te gaan zitten klagen dat het toch zo slecht gaat met de wereld. Laat ik een voorbeeld nemen dat past bij het gezelschap van vandaag. Stel ik ben 75 jaar, heb mijn hele volwassen leven in een religieuze congregatie gewoond en word nu geconfronteerd met: een steeds kleiner wordende gemeenschap, grote bezuinigingen in de zorg, een sterk gesecculariseerde samenleving die nauwelijks nog weet wat een congregatie is, en last but not least een steeds slechter wordende gezondheid. U voelt het al aankomen, de neiging is groot om stil in een hoekje, samen met de overgebleven leden van de congregatie vast te houden wat we hebben en te wachten tot de laatste het licht uit doet. Maar dan moet ik terug naar de kern. Dan voel, dan hoor ik de woorden: 'u bent het zout der aarde' en 'ik zend u uit om mijn woord te doen'. In mijn diepste kern weet ik, voel ik, dat ik een opdracht heb en dat ik niet alleen op weg ben. Wat zijn de kernwaarden die mij in deze situatie kunnen helpen om nog altijd het zout der aarde te zijn? Om nog steeds dat woord uit te dragen? Dat was toch het leven waarvoor ik gekozen had en waartoe ik gekozen/geroepen ben?

Laten we de situatie die ik net beschreef eens bij de kop pakken. De gemeenschap wordt kleiner. Waarom wordt dit in het algemeen gevoeld als een probleem? Veelal zal dat met de financiën te maken hebben. Maar wat was ook alweer de reden dat we in een gemeenschap gingen wonen? Dat had toch iets te maken met samen delen, samen bidden en vieren, samen iets betekenen in de samenleving. Voor dat soort dingen maakt de grootte van de gemeenschap helemaal niets uit. Kortom, laat bij dit punt de kernwaarden spreken en laat je niet afleiden door de financiën. Natuurlijk zijn die belangrijk, maar als we de waarden als uitgangspunt nemen, geven de financiën niet meer de doorslag. Als we minder geld hebben, moeten we dingen anders organiseren, maar daarbij houden we voor ogen dat het samen delen, samen bidden en vieren, het samen iets betekenen voor de samenleving overeind moet blijven. En als die kernwaarden overeind blijven, dan is het toch niet erg als dat in een kleiner gebouw gebeurt? Of als daar andere mensen bij komen? Kortom, probeer de kernwaarden los te maken van het omhulsel. Als de kern overeind blijft, is het minder belangrijk of het omhulsel rood of groen is.

Een sterk gesecculariseerde samenleving. Waarom zou dit een probleem zijn? Een punt zou kunnen zijn dat er door de secularisatie steeds minder mensen in een congregatie treden. Maar we hebben net al gezien, dat dit in de kern niet erg hoeft te zijn. De secularisatie is natuurlijk een beetje pijnlijk, omdat het raakt aan de kern van wat wij belangrijk vinden. Mensen geloven niet meer zoals wij dat doen en dat doet soms pijn. Maar dan denk ik aan al die wijze lessen waar ik het net al over had. Hongerigen voeden, naakten kleden, gevangenen bezoeken; Jezus heeft nooit gezegd dat we dat alleen aan gelovige mensen mochten doen, laat staan alleen aan christenen. Dus die werken, die kernwaarden kunnen we gewoon uitdragen, ook in een gesecculariseerde samenleving. Jezus genas ook de knecht van een Romein; Hij vroeg niet eerst, geloof je wel in God. Dus die kern van mijn kompas komt niet in gevaar door de secularisatie. Een andere kernwaarde: laten zien hoe goed het leven is dat god ons gegeven heeft, de schepping en alles wat daarin leeft, het uitstralen van vertrouwen, kortom het getuigen kan ook nog steeds en wordt alleen maar belangrijker in een wereld die die schoonheid steeds minder ziet. En dan bedoel ik niet overtuigen of bekeren, maar getuigen van het geluk dat leven vanuit geloof kan geven.

En dan de twee laatste, die natuurlijk met elkaar te maken hebben: mijn gezondheid gaat achteruit en er wordt bezuinigd op de zorg. Eerst maar even de gezondheid. Voor ieder mens is het lastig om in te leveren en dat geldt zeker als het gaat om de gezondheid. Aan de andere kant, het leven is een geschenk en het lichaam dat daarbij hoort dus ook. Nu kan ik een flauwe opmerking maken over het gegeven paard enz. maar in zekere zin zie ik het wel zo. Ik heb het leven van Mijn Vader met hoofdletters gekregen en daar moet ik iets moois mee doen. Van begin tot eind! En dus niet tegen het einde zeggen: tja, nu is het leven zo moeilijk geworden, nu geef ik de opdracht terug. We doen het samen van begin tot eind. Een tekst die me daar ook bij helpt is die van de talenten. Je hebt nooit maar 1 talent van Onze Lieve Heer gekregen; al denken we dat soms wel. Omdat wij de lat heel hoog leggen voor onszelf. Wij noemen iets pas een talent als we er in uitblinken, als we goud halen, als we iets perfect beheersen. Maar dat is volgens mij niet wat in het Bijbelverhaal met een talent bedoeld wordt. Een talent is datgene waarmee je waarde geeft aan je leven en aan dat van anderen. En daar hebben we er veel meer van. En dat kan ook veranderen in de loop van het leven. Als je altijd goed was in het bloemschikken voor de liturgie, maar je ogen gaan zodanig achteruit, dat je de kleuren niet meer kunt zien, dan kun je het talent gebruiken om anderen te inspireren tot mooie bloemstukken. Als je altijd trouw was in het bezoeken van zieken, maar je kunt niet goed meer lopen, dus dat lukt niet meer. Dan kun je het talent benutten van het per telefoon of andere moderne media luisteren naar mensen en ze troosten en een hart onder de riem steken. Als je altijd goed kon zingen, maar je stem wordt te oud, zoek dan naar andere manieren om Gods woord te laten horen/zien/voelen. Er zijn zoveel mooie manieren om het leven waardevol te maken, voor jezelf en voor anderen.

Maar dan die vreselijke bezuinigingen en veranderingen in de zorg. Mensonterend, ouderen worden in de steek gelaten. Ik doe geen uitspraak over of ik het hiermee eens ben of niet. Dat is een politieke discussie waar deze dag niet voor bedoeld is. Maar ik ga weer terug naar mijn waarden. Wat zijn voor mij de waarden die met dit onderwerp te maken hebben? Zieke mensen, mensen met

beperkingen hebben zorg nodig, dat is duidelijk. Waar moet die zorg aan voldoen? De zorg moet deskundig zijn in de zin dat men begrijpt wat iemand nodig heeft en waarom. De zorg moet menselijk en menswaardig zijn. Ik laat bewust de kosten buiten beschouwing. Dus of het betaalbaar is/moet zijn. Want als we naar het geld kijken, dan verliezen we de waarden uit het oog. Dan krijgen begrippen als ‘recht hebben op’, en ‘gelijke behandeling’ de overhand. Allebei begrippen die in zichzelf niet fout zijn, sterker nog, die veelvuldig worden gebruikt in de algemene verklaring voor de rechten van de mens. Maar in het nadenken over onze kern, kunnen ze soms lastig zijn, zeker als ze gerelateerd zijn aan geld. In extremo leidt dat ertoe dat we niet meer nadenken over of iemand zorg nodig heeft, maar of hij er recht op heeft. Of: dat het er niet om gaat of iemand zorg nodig heeft, maar dat hij het krijgt, omdat de buurman het ook krijgt. Of: de discussie is niet of iemand zorg nodig heeft, maar of hij het zelf moet betalen of dat het uit algemene middelen kan worden betaald. En dat alles vertroebelt het nadenken over onze kern.

Ook hier: ik begin bij mijn kernwaarden. Wat wil ik uitstralen als het gaat om zorg. Ik kan dicht bij mezelf blijven, want ik heb in mijn leven al de nodige zorg en hulp nodig gehad. Eerste principe is gebaseerd op mijn geloof dat ik als eerste verantwoordelijk ben voor mijn eigen leven. Ik kan en mag die niet afschuiven op een medemens of op God. God helpt mij die verantwoordelijkheid te dragen, maar neemt hem niet over. Tweede uitgangspunt is dat ik niet meer of beter ben dan een ander. Ieder kind is kostbaar in Gods ogen. Derde punt: ik kan niet op basis van mijn beperking of ziekte meer claimen dan een ander. Ook als het om zorg gaat zullen we moeten delen. Laatste waarde is voor mij: ik probeer zelf te organiseren wat ik zelf kan organiseren. Dan kom ik er op uit dat het fijn zou zijn als ik zorg zou kunnen krijgen die ik niet zelf kan regelen en ook niet (volledig) zelf kan betalen. En dan is het nog niet zo dat ik koste wat het kost recht heb op die zorg, maar dat het fijn zou zijn als alle mensen op grond van deze kernwaarden, de zorg zouden kunnen krijgen die ze nodig hebben. Dit zou mijn ideaal zijn.

Naast wie staan we? Anders geformuleerd: wie is mijn naaste? In eerste instantie heb ik de neiging om te zeggen: ieder mens is mijn naaste. Maar hoe verantwoord ook, dat antwoord blijkt in de praktijk van elke dag toch vaak lastig. Belangrijk uitgangspunt is voor mij: mijn naaste is iemand naast wie ik wil staan, met wie ik een eindje oploop op de levensweg. En die iemand is een mens. Een specifiek mens, een kind van God, met eigen karakter, door levenservaring gevormd, met eigen verantwoordelijkheid en vrijheid. Hoe belangrijk dat uitgangspunt is, toont voor mij de huidige situatie rond de vluchtelingen aan. In alle berichten horen we niet over Yassir uit Irak of Sara uit Syrië; nee, we horen over ‘de vluchtelingen’ alsof dat een groep is van dingen waar we last van hebben. En het wordt nog erger als we er kwalificaties aan gaan hangen: criminelen, gelukzoekers, we kennen ze allemaal wel. Deze generalisaties zijn ontmenselijkend. Als we dit vaak horen en lezen, hebben we niet meer in de gaten dat we het over mensen hebben. Over individuen met hun verhaal, hun angst, hun vreugde, hun leven, dat ze van god gekregen hebben en waar ze iets van willen maken. Zo moet het dus niet volgens mij. En dit is toepasbaar op alle facetten van ons leven. Of we onze naaste nu vinden in een huisgenoot, een gezinslid, een collega of iemand voor wie we werken (bijv. in de zorg), het is van belang dat we de ander blijven zien als een zelfstandig, verantwoordelijk mens. En ook als die zelfstandigheid vermindert door lichamelijke beperkingen, dan houdt iemand het recht op eigen beslissingen, eigen keuzes, eigen verantwoordelijkheid. En als de verantwoordelijkheid moeilijker te nemen is door afnemende verstandelijke vermogens, dan nog blijft iemand een door God gewild mens, die liefde en zorg nodig heeft, maar ook waardering en gevoel van eigenwaarde. Dit houd ik mezelf voor ogen als ik naast een ander ga staan om te steunen, te zorgen, te luisteren, te adviseren. Maar ook had ik het voor ogen als ik anderen naast mij laat staan. Ook als naaste van een ander heb ik mijn trots, mijn gevoel van eigenwaarde en de verantwoordelijkheid mijn eigen leven te leven.

Een tussenstapje wil ik even maken over het onderwerp geld. Ik weet dat u later vandaag ook nog over de financiën gaat praten. Dat is natuurlijk belangrijk, maar ik heb het al eerder gezegd vandoordend: laat geld niet het uitgangspunt worden van de keuzes die u voor uw leven maakt. Afgelopen zondag hoorde ik in de viering bij ons in de kerk het verhaal van de rijke jongeling. Ook zo’n verhaal dat in de praktijk vaak heel moeilijk uitvoerbaar is, maar wat tegelijkertijd zo ontzettend

belangrijk en waar is. Hecht niet aan bezit, schenk het weg, pas dan is de weg vrij voor het koninkrijk Gods. Ik denk niet dat dit verhaal ons er toe wil aanzetten om als een zwerver zonder bezittingen onder de brug te gaan slapen, maar het bepaalt mij er wel altijd weer bij, hoe snel we geneigd zijn om te houden wat we hebben en soms zelfs om meer te willen hebben dan we nodig hebben. Angst voor de toekomst is vaak de drijfveer: wat nu als het straks allemaal nog slechter wordt. En angst is geen goede raadgever. Ook hiervoor hebben we weer zo'n prachtig verhaal; u weet wel van de vogels in de lucht en de leliën op het veld. Maak je geen zorgen!! Elke dag heeft genoeg aan zijn eigen last. Natuurlijk moeten we verantwoord omgaan met geld, maar ik probeer bij het uitgeven ervan de kernwaarden in de gaten te houden. Wat heb ik nodig om mijn innerlijk kompas te kunnen volgen? Vrijgevig te zijn, te luisteren, te zorgen, voor mijn naaste en voor de schepping, kortom, mijn talenten ten volle te ontplooiën. Daarin wil ik investeren, dan wordt mijn rendement het grootst.

Waar staan we voor in? Laatste stukje van dit verhaal. Ik weet nu waar ik voor sta, waar ik midden in sta en waar ik naast sta. Aspect dat dan nog belangrijk is: waar sta ik voor in. Op welke manier kunnen mensen op mij bouwen, op mij rekenen. Openheid, eerlijkheid, respectvol leven, liefde voor de naaste, leven vanuit de kern. Mensen mogen erop vertrouwen dat dit de basis is van waaruit ik het leven leef en de samenleving tegemoet treed. En dat is belangrijk. Voor alle mensen, voor gemeenschappen, voor kerken, voor regeringen, voor ouders en onderwijzers. Sta ergens voor, sta midden in het leven en wees daarin betrouwbaar, zodat mensen weten waar ze met je aan toe zijn. Tegelijkertijd zijn voor mij waarden niet hetzelfde als principes. Soms lijkt dat wel zo, maar voor mij zijn principes gestolde waarden. Als een waarde een principe wordt, zie je vaak de onbuigzaamheid toeslaan. Principes zijn vaak heilig voor mensen en daar wijken ze niet van af. Het principe vertaalt zich dan vaak in wetten en regels, en daarmee is de discussie en vaak ook het probleem geboren. Over de waarden zijn we het vaak wel eens, maar zodra die waarden worden vertaald in vaste principes, die maar op één bepaalde manier vormgegeven kunnen worden, dan ontstaan de verschillen. Daarom pleit ik ervoor, blijf bij de waarden, maak er geen wetten van. Laten we samen zoeken hoe we de waarden overeind kunnen houden in een veranderende samenleving.

De heer Peters dankt mevrouw Zwanenburg voor haar indrukwekkende inleiding. Hij daagt de forumleden ptr. Jan van den Eijnden, Franciscaan en lid van het Bestuur KNR en br. Bernardus Peeters, Abt van de Trappisten Koninghoeven en lid van het Bestuur KNR uit om te reageren op afsluitende zinnen van mevrouw Zwanenburg: *Tegelijkertijd zijn voor mij waarden niet hetzelfde als principes. Soms lijkt dat wel zo, maar voor mij zijn principes gestolde waarden. Als een waarde een principe wordt, zie je vaak de onbuigzaamheid toeslaan. Principes zijn vaak heilig voor mensen en daar wijken ze niet van af. Het principe vertaalt zich dan vaak in wetten en regels, en daarmee is de discussie en vaak ook het probleem geboren. Over de waarden zijn we het vaak wel eens, maar zodra die waarden worden vertaald in vaste principes, die maar op één bepaalde manier vormgegeven kunnen worden, dan ontstaan de verschillen. 'Wanneer waarden vaste principes worden ontstaan verschillen.*

Ptr. Van den Eijnden typeert deze zin bijna als een open deur en één van de grote negatieve bekoeringen van het religieuze leven. Als je van waarden principes maakt, slaat inderdaad de onbuigzaamheid toe. Terwijl je eigenlijk principes in je achterzak zou moeten hebben zitten en de waarden als je horizon zou moeten zien. Een horizon waar je naar kijkt, waar je naar leeft. Een horizon die soms veraf en soms heel dichtbij is. Br. Peeters beaamt dat de stelling een open deur is. Maar hij zit wel met een 'maar'. Hij pleit ervoor dat we enerzijds ervoor waken dat we leven vanuit onbuigbare principes, maar anderzijds onze principes wel in het oog houden. Principes zijn niet per definitie verkeerd; ze geven richting aan onze waarden wanneer ze goed gehanteerd worden. Eén van de principes van het religieuze leven is dat religieuzen in gemeenschap leven. Iets wat met de huidige zorg niet altijd mogelijk is. Natuurlijk moeten we in bepaalde situaties reëel blijven en mogen we niet onbuigzaam worden, maar het kan geen kwaad om de samenleving ervan te blijven doordringen welke keuzes we als religieus gemaakt hebben en nog steeds maken. We moeten niet al te makkelijk toegeven en onze principes opzij zetten. We mogen best opkomen voor onze waar-

den en blijven proberen bijvoorbeeld de zorgverleners hiervan te overtuigen en samen te zoeken naar acceptabele wegen.

Br. Peeters beoordeelt de inleiding van mevrouw Zwanenburg als boeiend. Een verhaal dat ons terugbrengt naar de kernwaarden van ons religieuze leven. De vraag wordt gesteld of de religieuze waarden nog richtingbepalend zijn. Kunnen we nog richtingbepalend zijn in alles wat ons overkomt? Nu en naar de toekomst toe. Dit soort vragen zet aan tot nadenken. Het schetst een mensbeeld waar we ons als religieuzen in kunnen herkennen. Maar tegelijkertijd een mensbeeld dat de omgeving waarin wij leven niet meer deelt. Blijf je dan vasthouden aan je waarden? Br. Peeters ervaart de secularisatie als een groot probleem. Als bestuurder van een religieus instituut loop je met regelmaat tegen de resultaten van deze secularisatie aan. Soms wordt je zelfs onfatsoenlijk benaderd. Dan gaat hij bewust op zijn strepen staan; blijft vasthouden aan de religieuze waarden. Juist om trouw te blijven aan deze waarden is het af en toe nodig om je als religieus profetisch en tegendraads op te stellen. Mevrouw Zwanenburg herkent dit. Je kunt je waarden uitdragen, maar wanneer de omgeving deze niet (meer) herkent, dan blijf je een roepende in de woestijn. Ze vraagt of br. Peeters een concreet voorbeeld kan geven van een dergelijke situatie. Br. Peeters antwoordt dat de medische zorg vaak de hogere overste niet erkent als verantwoordelijke voor zijn of haar medebroeder of -zuster. Er is een Levenstestament nodig om deze rechten vast te leggen. Ook wijst hij op de problemen die de religieuzen tegenwoordig van de overheid ondervinden bij de toename van een auto of de verplichting door de Belastingdienst om een privébankrekening te openen. Mevrouw Zwanenburg merkt op dat de secularisatie erg duidelijk blijkt uit de wet- en regelgeving. Er is geen oog meer voor de bijzondere situatie van religieus leven. Br. Peeters beaamt dit. Het is de realiteit dat er in de samenleving steeds minder oog is voor religieus leven. Hij vraagt zich af of dit tijt te keren is. In 2030 zijn er misschien nog maar 500 religieuzen. Br. Peeters maakt zich zorgen over hun toekomst. Zullen zij zich redden in de samenleving van de toekomst. Als bestuurder maakt hij zich niet alleen sterk voor de eigen medebroeders in deze tijd, maar ook voor de religieuzen van de toekomst. Het zullen er maar weinig zijn in vergelijking met vroeger en nu, maar ook zij hebben recht op een volwaardig religieus leven in de context van die tijd. Hoe die context ook mag zijn. De religieuzen van de toekomst zullen in vrijheid hun eigen keuzes moeten kunnen maken.

De heer Peters beaamt dat de samenleving niet meer bekend is met religieus leven. Religieuzen lopen meer en meer tegen onbegrip aan. Zou het dan niet goed zijn wanneer de religieuzen meer aandacht zouden vragen voor hun bijzondere plaats in de samenleving? Zouden zij hun stem niet meer moeten verheffen? Ptr. Van den Eijnden pleit voor een nuchtere en praktische aanpak. De samenleving is gesecculariseerd en is steeds minder bekend met religieus leven. Hij benadert dit echter op de Franciscaanse manier en beoordeelt dit als religieuze armoede. Een armoede waarmee de religieuzen van vandaag en in de toekomst mee zullen moeten leren leven. Hij ziet er niet zoveel heil in om te proberen de samenleving wakker te schudden. Er zijn nu nog 5000 religieuzen en in 2030 nog maar 500. Met zulke kleine groepen gaat de overheid geen rekening houden. We moeten met de beperkingen die de samenleving ons oplegt leren leven en elkaar hierin ondersteunen en helpen. We moeten leren leven met deze realiteit. Het verhaal van mevrouw Zwanenburg is vooral interessant voor de zorgverleners. Als religieus heeft ptr. Van den Eijnden te maken met medebroeders die zorg ontvangen. Zijn ervaring is dat mensen hulp nodig hebben om te leren accepteren dat ze niet meer alles kunnen. Wanneer er sprake is van lichamelijke beperkingen is dat vaak moeilijk te accepteren. Het blijkt moeilijk om de noodzakelijke zorg te aanvaarden, om het je te laten welgevalen. Soms kun je niet veel meer dan vriendelijk zijn tegen degene die je zorg verleent. Mevrouw Zwanenburg is hier minder uitgesproken over. Ze kent situaties waarin de zorgontvanger inderdaad niet veel meer kan dan vriendelijk zijn tegen de zorgverlener. Maar dit is niet het uitgangspunt van de zorg. Er zijn veel zorgontvangers die nog wel meer kunnen dan dat. Natuurlijk gaan mensen lichamelijk achteruit, maar juist dan is het van groot belang te wijzen op dingen die deze mensen nog wel kunnen. Mensen tillen steeds zwaarder aan lichamelijke gebreken, maar gaan voorbij aan de talenten die nog over zijn. Het is belangrijk dat deze talenten onder de aandacht gebracht en benut worden. In de zorg dient deze stimulans altijd een plaats te hebben. Mensen moeten geholpen worden de nog resterende talenten te ontplooien of nieuwe talenten te

ontwikkelen. De insteek is wat mensen nog wel kunnen, niet wat ze niet meer kunnen. De heer Peeters vult dit aan. Hij ziet deze ontwikkeling in de zorg. De zorgverleners verdiepen zich, meer dan vroeger, in het individu. In de behoeften van de cliënt. De zorg wordt toegesneden op de zorgvraag en dit is een waardevolle ontwikkeling. Ptr. Van den Eijnden antwoordt dat hij hier ook niet op doelde. Hij is negen jaar provinciaal geweest en heeft toen gemerkt dat zorg een probleem is voor medebroeders die bijna niets meer kunnen, maar nog te goed zijn voor een verpleeghuis. Zij blijven in de gemeenschap wonen en ontvangen zorg. Echter, het in gemeenschap leven wordt hierdoor wel bemoeilijkt. Soms is het zelfs niet meer mogelijk om samen te bidden. Hoe geef je dan vorm aan je gemeenschapsleven? Overigens juicht hij het toe dat er niet-religieuzen opgenomen worden in KVH's. Religieuzen hebben geen kinderen en kleinkinderen. Er is geen betere uitdaging als je ouder wordt, dan de aanwezigheid van jonge mensen en kinderen. Mevrouw Zwanenburg gaat in op de vraag van ptr. Van den Eijnden: hoe geef je gemeenschapsleven vorm als samen bidden niet meer kan? Je dient als gemeenschap je waarden en uitgangspunten te formuleren en samen na te denken over de wijze waarop deze vormgegeven kunnen worden; op je oude dag en met alle beperkingen. Ze adviseert de lat niet te hoog te leggen. De religieuzen zijn over het algemeen niet jong meer. Wat 50 jaar geleden probleemloos kon, lukt niet meer. Maar de vorm van toen is niet zaligmakend. Andere manieren kunnen ook waardevol zijn.

Br. Peeters wijst op een ander principe van religieus leven; gemeenschappelijk bezit. Al het geld dat religieuzen inbrengen is gemeenschappelijk en ook het beheer van de gelden is in handen van de gemeenschap. Een religieus doet niet alleen afstand van zijn inkomen, maar ook van het beheer van dit inkomen. Dit is een bewuste keuze. De religieuzen die nu hun geloften afleggen hebben vaak al een leven achter de rug en kiezen nu bewust voor het religieuze leven, een leven waarin de gelofte van armoede een rol speelt. Wellicht kan mevrouw Zwanenburg dit punt nader toelichten? Mevrouw Zwanenburg antwoordt dat een bewuste keuze voor het religieuze leven en de daarmee samenhangende gelofte van armoede uiteraard invloed heeft op de vraag hoe je vorm wilt geven aan de zorg. Individuele religieuzen hebben geen bezit; de kosten voor de zorg worden door de gemeenschap opgebracht. Zij is zich ervan bewust dat dit onderdeel vrijwel niet aan bod is geweest in haar inleiding. Zij daagt br. Peeters uit zijn eigen vraag te beantwoorden. Br. Peeters merkt op dat mevrouw Van Geffen deze vraag ook heeft gesteld in haar inleiding. Moeten we als religieuzen ervoor kiezen gebruik te maken van alle regelingen die de overheid ons biedt? Br. Peeters heeft hier niet direct een antwoord op, maar het is wel een interessante vraag. Een vraag die de religieuzen dwingt na te denken over de oorspronkelijke waarden. Ptr. Van den Eijnden maakt er geen probleem van wanneer religieuzen gebruik maken van overheidsregelingen. De overheid maakt geen uitzonderingen meer voor religieuzen en alle privileges uit het verleden zijn vervallen. Religieuzen worden gezien als gewone burgers en alle burgers hebben er recht op gebruik te maken van de overheidsregelingen. Hij is geen voorstander van een algemeen beleid op dit gebied. Hij is van mening dat ieder bestuur van een religieus instituut zelf moet bepalen of er gebruik gemaakt wordt van overheidsregelingen. Br. Peeters geeft een voorbeeld van een overheidsregeling waar de religieuzen in Tilburg recht op hebben, maar die hij weigert. In Tilburg krijgen alle mensen met een minimum of geen inkomen aan het eind van het jaar een financiële tegemoetkoming. Theoretisch hebben de Trappisten hier recht op; gevoelsmatig klopt dit niet. De Trappisten willen hier ook vanaf zien, maar de ambtenaren begrijpen dit niet. Zij passen de regels toe en de Trappisten vallen binnen de criteria. Overwogen is dat een blijvende weigering wellicht andere kloosters in Tilburg, die het bedrag wel nodig hebben of willen aanvaarden c.q. de gehele regeling in gevaar zou kunnen brengen. Daarom is ervoor gekozen het bedrag toch te aanvaarden en weg te schenken. Een klein voorbeeld dat illustreert hoe weinig ambtenaren nog van het kloosterleven weten en hoe slecht zij zich hierin kunnen verplaatsen.

De heer Peters geeft de zaal gelegenheid om te reageren op hetgeen naar voren is gebracht. De meningen over het al dan niet gebruik maken van overheidsregelingen lopen uiteen. Sommigen geven aan gebruik te maken van de regelingen en vervolgens te bepalen of het geld gebruikt wordt voor de eigen gemeenschap of weggegeven wordt aan degenen in de samenleving die hulp nodig hebben. Anderen zijn van mening dat leven in een gemeenschap betekent dat je ook zelf voor el-

kaar zorgt. Een beroep op huursubsidie voor individueel wonende medebroeders of –zusters past dan niet in deze visie.

Opgemerkt wordt dat leven in gemeenschap waarde heeft. De religieuzen hebben veel betekend voor elkaar en voor de maatschappij. Vaak hebben ze onbetaald in de missie gewerkt. Het leven in gemeenschap kost geld; zorg kost geld. Soms is het nodig om een beroep te doen op de regelingen. Nodig om het gemeenschapsleven in stand te houden, om de zorg te betalen. Wanneer er geld overblijft, zal dit zeker weggeschonken worden. Ook dat is een religieuze waarde; afstand doen van middelen die je zelf niet nodig hebt. Ten dienste van degenen die dat wel nodig hebben, ten dienste van de maatschappij. Daarnaast wordt gewezen op de dubbele manier waarop de overheid naar de religieuzen kijkt. Aan de ene kant worden religieuzen als individu behandeld; ze dienen een privébankrekeningnummer te openen willen ze hun toeslagen blijven ontvangen. Aan de andere kant worden ze als voordeurdelers gezien en worden ze gekort op de AOW. Overigens geldt dit niet alleen voor de religieuzen. Ook mensen die getrouwd zijn leven in gemeenschap. Ook zij worden soms uit elkaar gehaald in een zorgsituatie terwijl ze liever in gemeenschap zouden willen blijven leven. Ook zij moeten in de nieuwe situatie een manier vinden om een volwaardige vorm van samenleven te vinden.

Br. Peeters is van mening dat het huidige beleid in de zorg gericht is op het individu. Het woord ‘samen’ verdwijnt meer en meer. Het is van groot belang dat de kerken en de religieuzen van zich laten horen. De overheid moet weten dat een individualistisch beleid niet binnen onze waarden past. Dit doen we te weinig. We zijn te terughoudend in onze reacties. Ook religieuze instituten die bezig zijn met voltooiing hebben hier een taak in. Voor de religieuzen van de toekomst. De religieuzen zijn ook burgers en deelnemers aan het democratische proces. We zijn inderdaad klein van omvang en de problematiek van het seksueel misbruik heeft ons huiverig gemaakt onze stem te verheffen, maar het is nodig. We mogen niet in onze schulp kruipen. We moeten duidelijk maken dat het woord ‘samen’ een heel belangrijk woord is. Een woord dat ten enenmale ontbreekt in deze participatiemaatschappij. Ptr. Van den Eijnden is het eens met deze constatering. Echter, persoonlijk koppelt hij de weg om hierin iets te bereiken los van zijn eigen, religieuze, belangen. De AOW-wetgeving en de verplichting tot een privébankrekeningnummer hebben impact op het religieuze leven, maar deze problemen ziet hij los van het hameren op het grote belang dat er meer samen opgetrokken dient te worden in de maatschappij. Mevrouw Zwanenburg onderschrijft dit. Wanneer je dit streven naar samenwerking loskoppelt van het religieuze leven, dan zal je meer weerklank vinden in de maatschappij. Niet alleen religieuzen zoeken naar wegen om samen op te trekken. Het woord ‘samen’ valt veel vaker en wordt door veel meer groeperingen gepredikt. Er is behoefte aan mensen die hameren op ‘samen’ in de zorg. Religieuzen en leken kunnen hierin een stem laten horen.

De heer Peters wijst erop dat de overheid wel inzet op een participatiemaatschappij, maar dat iedereen nu al na zal moeten denken over de zorg die ze op termijn nodig denken te hebben. Het zou goed zijn om nu al met leeftijdsgenoten na te denken over de oude dag. Wat kun je doen om het probleem dat in de toekomst zal gaan ontstaan op te lossen. Mevrouw Zwanenburg ondersteunt dit. Kloostergemeenschappen geven hierin een voorbeeld aan de samenleving. Zij laten zien hoe je samen op een waardige manier oud kunt worden en elkaar hierin kunt ondersteunen. De heer Peters is van mening dat de religieuzen dit door middel van boeken en films hun inspanningen op het gebied van onderwijs en gezondheidszorg kunnen laten zien. Op die manier kan ook het gemeenschapsleven getoond worden. Veel religieuze instituten hebben dit al gedaan of zijn dit nog van plan. Ptr. Van den Eijnden begrijpt deze oproep, maar is er wel huiverig dit te nadrukkelijk doen. Het religieuze leven van vandaag de dag is niet meer wat het was. De religieuzen kunnen beter laten zien waar ze voor staan en wat ze nog kunnen betekenen in de samenleving. Ptr. Timmermans onderschrijft dit. Met name de contemplatieve gemeenschappen zijn altijd heel bescheiden geweest. Ze hoefden niet te presteren en zich te presenteren; ze waren aanwezig in de samenleving. De actieve religieuzen komen nu in een fase waarin zij niet meer in staat zijn te presteren. Zij moeten leren dat ‘zijn’ voldoende is en dat we niet meer mee hoeven doen met het rendementsdenken van de huidige maatschappij.

De heer Peters schorst de vergadering voor de lunch.

4. Terugkoppeling van de ochtenddiscussie

De heer Peters heropent de vergadering en geeft het woord aan ptr. Hendrickx, abt van de Norbertijnen en lid van het Bestuur KNR. Mevrouw Van Geffen heeft een veranderende situatie geschetst, gevolgd door een praktijkschets door de heer Villevoije. Een ervaringsverhaal dat haaks staat op de maatschappelijke ontwikkelingen die schaalvergroting voorschrijven. De Keerderberg heeft er juist voor gekozen dit niet te doen; en met succes. De presentatie van mevrouw Zwanenburg daagde het forum en de zaal uit om na te denken over de vraag waar je wil staan als religieus. Gesproken is over de vraag of je als religieus gebruik wilt maken van de mogelijkheden en regelingen die de overheid biedt. Kies je hiervoor juist wel of juist niet voor en wat is dan de argumentatie?

Ptr. Bol, Missionarissen van het Heilig Hart, vraagt zich af of de samenleving de religieuzen nog wel nodig heeft om het profetische geluid te laten horen. Om op te komen voor het samen delen. Er zijn tegenwoordig voldoende groeperingen in de samenleving die zich hier sterk voor maken; maatschappelijke en politieke organisaties. De religieuzen zijn hierin niet meer zo heel bijzonder. Hij vraagt zich af hoe hij zijn eigen plaats als religieus in de samenleving kan vinden. Wat kan en wil je als religieus nog uitdragen. Ptr. Bol juicht het uiteraard toe dat het profetische geluid van de religieuzen overgenomen is en voortgezet wordt door anderen. Religieuzen moeten dus zeker niet denken dat zij het alleenrecht hebben op het laten horen van een profetisch geluid. Ptr. Hendrickx merkt op dat ptr. Bol met deze stelling, in het Jaar van het Religieuze Leven, de basis van het religieuze leven ter discussie stelt. Br. Peeters is het slechts ten dele met ptr. Bol eens. Als we om ons heen kijken, gebeurt er inderdaad veel moois. Initiatieven waar de religieuzen wat van kunnen leren. En daar moeten we zeker open voor blijven staan en waar mogelijk ons bij aansluiten. Echter, ieder van ons heeft een opdracht in het leven. Die vullen wij op een religieuze manier in omdat dit nu eenmaal onze weg is. De weg die we moeten blijven gaan. En op die weg zullen we onze profetische stem moeten laten horen. De religieuzen hebben hierop niet het alleenrecht. Maar alle profeten moeten zich gedragen weten door anderen en samen het geluid in de samenleving laten horen. Het is dus niet of de religieuzen of de andere groeperingen, maar de religieuzen samen met de andere groeperingen. Ptr. Van den Eijnden vult dit aan. Religieuzen hebben een keuze gemaakt en leven hun leven op hun manier. Wanneer je je gaat afvragen of religieus leven nog wel zin heeft, dan haal je de basis onder je eigen leven vandaan. De toekomst is onzeker, maar ptr. Van den Eijnden is ervan overtuigd dat religieus leven, gemeenschapsleven, altijd zal blijven bestaan in welke vorm dan ook.

Zr. Delsing deelt een ervaring met de aanwezigen. De Missiezusters van Asten hebben over de hele wereld gewerkt. In Belgisch Kongo zijn ze in 1960 verjaagd door de rebellen. Een groot deel van deze zusters zijn later weer teruggekeerd om hun werk te hervatten. Hun aanwezigheid heeft de bewoners daar veel goed gedaan. Nu ze niet meer in persoon aanwezig kunnen zijn, ondersteunen de zusters via Artsen zonder Grenzen projecten in dit gebied. Onlangs zijn zij door Artsen zonder Grenzen uitgenodigd voor een presentatie over de wijze waarop hun giften besteed worden. Artsen zonder Grenzen besteedt de giften van de zusters overeenkomstig hun wensen. Twee medewerkers vertelden over hun ervaringen in Kongo. Een heel bewogen verhaal dat herkenbaar was voor veel zusters; sommigen waren tot tranen toe bewogen. Op deze manier wordt hun werk voortgezet. Er was sprake van grote verbondenheid. Religieus leven heeft de toekomst al is het op een andere manier. Het voelt zo goed om dat te ervaren. Dat het werk, de missie, doorgaat en verder gedragen wordt. Op een andere maar net zo'n bevlogen manier als vroeger. Er gaat een verhaal over een profeet die midden op een plein vertelde over God, over zijn liefde voor de wereld en over de manier waarop mensen zouden moeten leven. Niemand luisterde naar hem. Iemand vroeg de profeet waarom hij doorging met vertellen; niemand luisterde immers? De profeet zei: wanneer ik het niet vertel, dan vergeet ik het. Dat is ook een insteek. Religieuzen moeten hun profetische geluid blijvend laten horen; zowel in woorden als in daden. Ptr. Hendrickx dankt voor deze bij-

drage. Duidelijk wordt dat de waarden die vanmorgen genoemd zijn, op deze manier vertaald worden en naar de toekomst toe gedragen worden. Stof tot meditatie. Opgemerkt wordt dat religieuzen vaak een andere taal gebruiken dan de buitenwereld. Woorden als spiritualiteit en voorzienigheid zijn geen bekende termen meer voor de buitenwereld, voor de medewerkers. Het is dus van belang om over dergelijke termen het gesprek aan te gaan. Er zal een brug geslagen moeten worden tussen de wereld van de religieuzen en de wereld om ons heen. Religieus leven heeft toekomst, maar alleen wanneer er een nieuw taalgebruik ontstaat en we de waarden van ons leven van waaruit we leven kunnen hertalen.

Ptr. Hendrickx vraagt reactie op de uitspraak dat religieuzen geen aparte plaats in de samenleving meer hoeven in te nemen, dat zij geen privileges van de overheid meer hoeven te ontvangen. In het verleden was dit, meer dan nu, wel het geval. Zeggen we nog steeds dat we een aparte plek in de samenleving verdienen? Moeten we hieraan vasthouden of moeten we ons neerleggen bij de trend dat de privileges ons meer en meer ontnomen worden?

Zr. Van der Burg, zusters van JMJ, wijst erop dat in het verleden steeds de bijzondere positie van de religieuze onder de aandacht van de overheid is gebracht. In het verleden is ervoor gekozen om alle bijstandsgelden wel aan te nemen en hiervan een fonds te vormen. Dit was indertijd de grondslag voor de KOS. Met de overheid is toen afgesproken dat de religieuzen verder geen aanspraak zouden maken op bijzondere bijstand en voor elkaar zouden zorgen met KOS als instrument. Ze vraagt zich af of deze afspraak met de overheid nog steeds geldt. Ptr. Wishaupt is van mening dat de religieuzen over het algemeen onkundig zijn als het gaat om de politieke lobby. Het inhoudelijke gesprek met de overheid is nooit goed van de grond gekomen. De religieuzen lopen nu aan tegen diverse overheidsmaatregelen die ongunstig voor hen uitpakken. Het is van belang de juiste kanalen te gebruiken om deze problemen onder de aandacht te brengen. De KNR zou een speler moeten zijn in het maatschappelijke debat. Ptr. Van den Eijnden is actief in de gemeentelijke politiek. Hij heeft inmiddels geleerd hoe de politiek werkt. Mevrouw Van Geffen begon haar inleiding met de stelling dat de zorg duur geworden is. De politiek heeft de zorg geprivatiseerd en vervolgens geconstateerd dat de zorg door de marktwerking niet goedkoper, maar juist duurder is geworden. Reden om de rekening bij de burger neer te leggen. Je kunt als burger op dit soort grote processen alleen invloed uitoefenen wanneer je politiek actief bent. Je moet gaan stemmen, lid worden van een partij en zo je stem laten horen. Op een andere manier lukt het niet. Br. Peeters wijst op de CIO. Dit is het landelijk overleg tussen de overheid en de kerken. Onderwerpen waar zij zich mee bezighouden zijn onder andere justitiepastoraat en bijzonder onderwijs. Zorg staat momenteel niet op de agenda. De BC heeft een vertegenwoordiger in de CIO; de KNR is via de BC vertegenwoordigd. Het is maar de vraag of de afgevaardigde van de BC ook de belangen van de achterband van de KNR helder voor ogen heeft en deze behartigt. Het is, naar zijn mening, een taak van het Bestuur KNR om hierover met de BC in gesprek te gaan. We moeten het overleg met de overheid activeren en scherp volgen.

Mevrouw Cornelis, paters Maristen, is van mening dat de privileges gehandhaafd moeten worden. De samenleving heeft veel te danken aan de belangeloze inzet van de religieuzen op de terreinen zorg en onderwijs. De fundamenten zijn gelegd door de religieuzen. De maatschappij en de overheid hebben hierdoor van de inzet van de religieuzen geprofiteerd en hier terecht privileges aan verbonden. Het zou niet goed zijn deze nu in te trekken. Br. Peeters is het eens met de uitspraak dat de religieuzen aan de wieg van onderwijs en zorg hebben gestaan. Dankzij de inzet en de edelmoedigheid van de vorige generatie religieuzen is dit opgezet. Maar hij is er huiverig voor om zich te beroepen op het verleden en op privileges. Hij ziet meer in een beroep op artikel 1 van de Grondwet. Als burger van Nederland moet hij de vrijheid kunnen hebben om zijn leven in te richten zoals hij dat wil, naar zijn eigen geloofsovertuiging. De overheid komt meer en meer achter de voordeuren van het private domein. Dat is een aantasting van de grondrechten. Ook zr. Kops, Franciscanessen van Dongen, zou zich nooit beroepen op het verleden. In het verleden zijn aan de religieuzen grote privileges toegekend. Een voorbeeld hiervan was dat de religieuzen subsidie ontvingen voor de zorg en hun eigen vermogen niet hoefden in te zetten wanneer ze een beroep deden op zorg. Als tegenprestatie werd dan geen beroep gedaan op bijstand en huurtoeslag. Deze afspraak

ken zijn tot stand gekomen omdat er goede lobbyisten waren. Zr. Kops verbaast zich erover dat de KNR geen zitting heeft in de CIO. Ze pleit ervoor dit te proberen te herstellen. Het is van groot belang dat het specifiek religieuze geluid blijft klinken in Den Haag. De heer Koonings, Dominica-nessen van Neerbosch, meldt dat het Economencollege wel contacten onderhoudt met politici. Dit zijn over het algemeen één op één contacten waarin de situaties van religieuzen onder de aandacht gebracht worden. Via de FKR is aan het Bestuur KNR gevraagd de lobby bij de overheid prioriteit te geven. Niet om privileges te krijgen, maar om begrip te kweken voor de waarden van het religieuze leven en de keuzes die hiermee samenhangen. Deze waarden zijn van belang en met name ouder wordende religieuzen hechten eraan hun leven te voltooien overeenkomstig deze waarden. Dat betekent, in gemeenschap met andere religieuzen. Die combinatie van woon-zorg, welzijn en geloofsbeleving vraagt bijzondere aandacht van de zorgverlener. Het is goed om hierin samen op te trekken en in gesprek te raken c.q. te blijven met de partijen die zorg verlenen. Overigens kan dit ook een besparing op de zorgkosten opleveren.

Ptr. Timmermans, Karmelieten, wijst erop dat niet alleen de overheid minder begrip heeft voor de specifieke situatie van de religieuzen, maar dat ook de grote zorgverzekeringen hier steeds minder aandacht voor hebben. Zo wordt er bezuinigd op pastores in de ziekenhuizen. Niet alleen de overheid is dus een partij bij wie aandacht voor het religieuze leven moet worden gevraagd, maar ook de zorgverzekeraars dienen benaderd te worden. In die gesprekken zal de Godsvraag aan de orde gestel moeten worden. Op terreinen van onderwijs, zorg en politiek wordt deze vraag vermeden. De KNR zal hierin een rol moeten spelen. De heer Peters herkent het probleem van de bezuiniging op geestelijke verzorging. De zorgverzekeraars verstrekken een bepaald budget en de zorginstellingen bepalen hoe zij dit budget verdelen. Toch ligt dit uiteindelijk bij de overheid omdat de overheid bezuinigt op zorg. De zorgverzekeraars zijn ook gebonden aan budgetten en vertrekken die weer aan de zorginstellingen. Dat er bezuinigd wordt op geestelijke verzorging komt in eerste instantie door de bezuinigingen van de overheid. Cliëntenraden in zorginstellingen kunnen hier ook een rol in spelen. Zij bepalen mede welke zorg gevraagd wordt. Ptr. Van den Eijnden vraagt zich af of de huidige generatie, buiten de religieuzen, in een verzorgingshuis wel zoveel behoefte heeft aan geestelijk verzorgers. Dat cliëntenraden dit onderwerp niet op de agenda hebben staan, zegt voor hem voldoende. De directeur van de Beyart in Maastricht bestrijdt dit. De Beyart heeft 160 bewoners van wie een derde niet religieus is. Deze niet-religieuzen komen juist naar de Beyart vanwege de geestelijke verzorging en de spiritualiteit. Natuurlijk beleven zij het geloof anders dan de religieuzen die in de Beyart wonen, maar er is wel degelijk behoefte aan geestelijke verzorging.

Ter afsluiting merkt de heer Koonings op dat religieuzen voor hem een goed voorbeeld hebben gegeven over de wijze waarop je samen oud kunt worden. Religieuzen hebben elkaar gevonden op het gebied van geloof en spiritualiteit; zij vormen een gemeenschap met gelijkgestemden. Niet religieuzen denken hier ook over na en zoeken naar wegen om met gelijkgestemden hun oude dag vorm te geven. De religieuze instituten zijn hier goede voorbeelden voor.

Ptr. Hendrickx rondt dit agendapunt af door te wijzen op het pleidooi van mevrouw Van Geffen om goed te kijken naar mogelijke samenwerking. Wanneer een kleine zorgorganisatie het alleen niet redt heeft het de voorkeur om samenwerking met anderen te onderzoeken boven een fusie met een grote zorgorganisatie.

De heer Peters dankt mevrouw van Geffen, mevrouw Zwanenburg, de forumleden en de zaal voor hun inbreng.

5. Guidelines for the Administration of the Assets

De heer Peeters geeft het woord aan de heer Crajé, financieel-economisch stafmedewerker. Aan de hand van een PowerPoint presentatie (bijlage 3) houdt hij een presentatie over een aantal onderwerpen en met name de Guidelines for the Administration of the Assets en het Patrimonium Stabile.

Sheet 3

- Eén bankrekeningmaatregel. Door de Belastingdienst is de verplichting tot het hebben van een privébankrekening voor het ontvangen van toeslagen aan alle Nederlanders opgelegd. Reden hiervoor was het voorkomen van fraude met toeslagen. Met de Belastingdienst is overeengekomen dat een uitzondering gemaakt zou worden voor religieuzen van 80 jaar en ouder. Het is niet gelukt om ook een regeling te treffen voor de religieuzen die jonger zijn dan 80. De argumenten die hiervoor aangevoerd zijn, vrijheid van Godsdienst, gelofte van armoede, het leven in gemeenschap, zijn tot tweemaal toe door de Staatssecretaris afgewezen. Daarom is geprobeerd dit onderwerp via individuele Kamerleden onder de aandacht te brengen, maar ook dit bleek een doodlopende weg. Er blijven nu dus twee keuzes over voor religieuzen onder de 80 jaar. Ofwel er wordt een privébankrekening geopend, ofwel er wordt op individuele basis bezwaar ingediend bij de Belastingdienst. Wanneer een religieus instituut kiest voor het laatste, dan zou de KNR graag op de hoogte blijven van het traject en de uitspraak.
- Overschrijven vervoermiddelen. Sinds vorig jaar ondervinden religieuzen hierbij problemen. De RDW vraagt om het inschrijvingsnummer bij de Kamer van Koophandel. De religieuze instituten staan niet ingeschreven. In overleg met de RDW is gezocht naar een praktische tussenoplossing, maar deze pilot werkt niet. Er gaat van alles mis en de KNR is met de RDW in gesprek om het proces te evalueren en verbeteringen aan te brengen. Daarnaast wordt via het CIO gekeken of het indertijd gegeven advies, om je als religieus instituut niet in te schrijven bij de Kamer van Koophandel, beter gewijzigd kan worden. Wellicht is het uit praktische overwegingen toch beter om je in te schrijven en zijn de overwegingen uit het verleden om een negatief advies uit te brengen achterhaald.
- Kostendelersnorm AOW. Deze norm zou in 2015 ingaan maar is uitgesteld tot 1 januari 2018. Wanneer u met twee of meer personen op één adres ingeschreven staat, dan zal er gekort worden op de AOW. Tegen dit voornemen kwam veel verzet. Met name de mantelzorgers die een hulpbehoevende ouder of kind in huis hebben zouden hierdoor onevenredig gestraft worden. Een aantal politieke partijen probeert deze regeling van tafel te krijgen. Het is dus nog onduidelijk of en zo ja wanneer deze kostendelersnorm AOW van kracht zal worden.
- Toeslagen. In het verleden nam het Bestuur van de KNR het standpunt in dat religieuze instituten geen beroep zouden moeten doen op (huur)toeslagen. Een negatief advies dus. Inmiddels is ook dit advies heroverwogen en binnen afzienbare termijn zal door het Bestuur KNR aan alle religieuze instituten bekendgemaakt worden dat de beslissing hierover door het bestuur van het religieuze instituut zelf genomen dient te worden. Het wordt niet meer juist geacht om hierover aan een algemeen advies vast te houden. De situaties van de religieuze instituten lopen inmiddels te veel uiteen.
- Economische ontwikkeling. De wereldwijde financiële crisis heeft ook impact gehad op de religieuze instituten. Bij het agendapunt Voorziening Levensonderhoud zal dit punt nader aan de orde komen.
- Financiële markten. Het rendement op obligaties is sterk afgenomen de laatste jaren. Dit heeft impact op de financiële situatie van de religieuze instituten omdat zij hun vermogen met name in obligaties hebben belegd.
- Overheidsbeleid. De overheid kiest er meer en meer voor om consumptie te belasten en arbeid te belonen. Mensen die geen deel nemen aan het arbeidsproces, wat voor het overgrote deel van de religieuzen geldt, zullen hier de negatieve gevolgen van gaan ondervinden.
- ANBI. Op 28 oktober 2015 zal hierover een aparte bijeenkomst gehouden worden. Dit is een enorm ingewikkeld en tijdrovend dossier gebleken. Het overleg met de Belastingdienst hierover verloopt moeizaam omdat de Belastingdienst opgebouwd is uit verschillende afdelingen, met verschillende structuren, die niet altijd even efficiënt overleggen.
- De Guidelines for the Administration zijn in september 2014 uitgevaardigd.

Sheet 4

- De heer Boesten, opvolger van de heer Leys als Stafmedewerker Toekomstige Bestuurbaarheid, is bezig de Guidelines in het Nederlands te vertalen. Op dit moment bekwaamt hij zich in het Canoniek Recht.
- De Guidelines bestaan uit drie hoofdstukken:
 1. Het Beheer / Bestuur van goederen;
 2. Samenwerking met de locale Kerk, andere instituten en adviseurs;
 3. Vorming.
- In de Engelse vertaling wordt het woord Administration gebruikt. Dit kan zowel op Beheer als Bestuur duiden. Daarom wordt naar de Italiaanse tekst gekeken voor de juiste vertaling. Overigens is dit niet de enige term die voor tweërlei uitleg vatbaar is.

Sheet 5 + 6

- Hoofdstuk 1.1 gaat over het beheer van de goederen. Voor de bepaling van charisma, missie, werken en planning wordt een aantal adviezen en aanbevelingen gegeven.
- Een religieus instituut dient te bepalen waar het staat, wat het (nog) doet, wat goed gaat en welke verbeterpunten eventueel noodzakelijk zijn. Het is van belang dat religieuze instituten kritisch naar de eigen organisatie kijken.
- De begroting wordt ook gezien als een middel om het financiële bewustzijn van de leden onderling te vergroten. Dit onderwerp wordt in hoofdstuk 3 nader uitgewerkt.
- Het opstellen van een passend volgsysteem voor werken die verlies lijden zal voor de religieuze instituten in Nederland niet of minder aan de orde zijn. Dit advies is gericht op zorg- en onderwijsinstellingen die nog onder het beheer van een religieus instituut vallen.
- Aandacht voor duurzaamheid is een speerpunt van Paus Franciscus.

Sheet 7 + 8

- Hoofdstuk 1.2 gaat over de hogere oversten en hun Raad. De aanbevelingen zijn met name gericht op transparantie en een juist controlesysteem.
- Interne controle is van groot belang. Onlangs is in het bisdom Roermond in een parochie een groot bedrag verduisterd. Daarom zal goed gekeken moeten worden naar de bevoegdheden, de controlesystemen waarbij functiescheiding van groot belang is. Door het instellen van controlesystemen bescherm je niet alleen het vermogen maar ook de mensen die dit beheren.
- Er wordt veel aandacht besteed aan efficiëntie. Waar worden de gelden aan besteed en is dit een goede keuze. Bij de bepaling van de besteding speelt de hogere overste en de Raad een leidende rol. Het maken van de keuzes op dit gebied kan niet alleen aan de econoom overgelaten worden.
- Investeringsplannen en jaarbudgetten dienen voor het begin van het boekjaar goedgekeurd te zijn en er dient een deugdelijke registratie van financiële transacties bijgehouden te worden.
- Een econoom dient periodiek verantwoording af te leggen aan de hogere overste om de grootst mogelijke transparantie te waarborgen.

Sheet 9

- Hoofdstuk 1.3 gaat over rapportages en jaarrekeningen. Binnen de religieuze instituten wordt hiervoor geen standaardmodel gehanteerd. De FKR onderzoekt de mogelijkheden hiertoe en kan wellicht een handreiking op dit gebied doen. Dit kan in combinatie met de verplichte standaardrapportage voor de ANBI gedaan worden.
- Het wordt verplicht om de jaarrekening door een extern persoon te laten beoordelen. Het is niet verplicht hiervoor een accountant in te huren.
- Aanbevolen wordt voor bepaalde zaken externe hulp in te roepen. Het gaat dan met name om zaken waarvoor specialistische kennis vereist is die binnen het religieuze instituut niet voorhanden is.

Sheet 10 – 12

- Onder het Patrimonium Stabile wordt verstaan het vermogen dat in het licht van de spiritualiteit en de geest van de stichter van het religieuze instituut noodzakelijk is om het religieus leven eigen aan het religieuze instituut, het levensonderhoud, de zorg en het welzijn van haar leden alsmede het apostolaat van het religieuze instituut te kunnen continueren en te waarborgen tot aan het overlijden van het laatste lid van het religieuze instituut.
- Onder het Patrimonium Stabile valt dus de oudedagsvoorziening, de vaste lasten, de langdurige verplichtingen, de kosten die betrekking hebben op de uitvaart van de leden en het beheer van de begraafplaats en alle overige zaken die door het kapittel uitdrukkelijk als zodanig zijn bestemd.
- Om het Patrimonium Stabile te kunnen bepalen willen we een model gaan maken.
- Het kapittel kan bepalen welke zaken kostbaar en dierbaar zijn voor het religieuze instituut en deze op laten nemen in het Patrimonium Stabile.
- Een aantal weken is een, goedbezochte, bijeenkomst gehouden over het beheer van de begraafplaatsen. De kosten van het beheer van begraafplaatsen vallen ook onder het Patrimonium Stabile.
- Het is verstandig om het Patrimonium Stabile zichtbaar te maken in de jaarrekening. Het is een geormerkt bedrag dat gereserveerd is door en voor de leden van het religieuze instituut. Omdat het een kapittelbesluit is, kan de bestemming niet gewijzigd worden.

De volgende vragen worden gesteld:

- *In de Guidelines wordt de verplichting opgelegd om de jaarrekening door een extern persoon te laten beoordelen. Dient dit een accountant te zijn? En zo niet, wie kan hiervoor dan gevraagd worden? Mag het een lid van de REA zijn of is dit niet extern genoeg?*
Hierover bestaat, op grond van de Engelse vertaling, nog onduidelijkheid. Daarom wordt ook dit punt in de Italiaanse tekst bestudeerd. Vooralsnog wordt ervan uitgegaan dat het inhuren van een accountant niet verplicht is en dat iedere, financieel deskundige buitenstaander, gevraagd mag worden. Dus ook een lid van de REA. De KNR zal voor dit onderwerp een model opstellen en bij de vertaling zal ook een toelichtende tekst geschreven worden.
- *In de zojuist gegeven opsomming van het Patrimonium Stabile lopen kosten en voorzieningen door elkaar heen. Is het Patrimonium Stabile alleen een creditbedrag op de balans of dient het ook op de debetzijde aangegeven te worden?*
Dit is allebei mogelijk. Wanneer bijvoorbeeld het Moederhuis bestemd is als Patrimonium Stabile dan hoort dit op de debetzijde van de balans. Bij de andere kosten zal je moeten bepalen of het een langdurige verplichting is. Wanneer een gift als verplichting voor 20 jaar is aangegaan, dan komen deze kosten op de creditzijde van de balans. De waarde dient als toezegging op de balans vermeld te worden. Een eenmalige gift valt niet onder het Patrimonium Stabile; behalve wanneer deze gift deel uitmaakt van het officiële, door het Kapittel bepaalde, giftenbeleid. Het is dus ingewikkeld om het Patrimonium Stabile te definiëren en vast te stellen.
- *Wordt met de econoom die in de Guidelines vermeld wordt een leek of een religieus bedoeld?*
Het gaat hier om de religieuze econoom van een religieus instituut.
- *Waarom zou een religieus instituut het Patrimonium Stabile vaststellen?*
Het bepalen van het Patrimonium Stabile is van belang omdat hiermee aangegeven wordt welk deel van het vermogen hiervoor geormerkt wordt. Het is daardoor voor iedereen duidelijk welk bedrag tot het Patrimonium Stabile behoort. Een bedrag waarvan de bestemming niet gewijzigd mag worden. Niet door de hogere overste en niet door de bisschop. Het is een bindend kapittelbesluit.

- *Gaat het bij het Patrimonium Stabile om de collectieve gegevens?*
Ja, het Patrimonium Stabile wordt opgenomen in de jaarrekening van het religieuze instituut. Uiteraard kan het opgesplitst worden naar gemeenschappen, maar het gaat om het gehele religieuze instituut. Tot de jaarrekening en daarmee de hoogte van het Patrimonium Stabile, hebben toegang de hogere overste, de econoom, de externe controleur en bij diocesane congregaties de verantwoordelijke bisschop. Bij religieuze instituten van pauselijk recht, zal de jaarrekening toegestuurd worden naar het generaal. Juist om dit punt is in het kader van de ANBI met de belastingdienst afgesproken dat het kerkgenootschap zelf al toezicht houdt en de de Belastingdienst hier grotendeels op steunt.
- *Waarom zijn deze uitgebreide en ingewikkelde Guidelines nodig? Er is sprake van eeuwenlang religieus leven en het beheer van de goederen heeft nooit problemen opgeleverd.*
De regels zijn niet zo heel ingewikkeld. Over het algemeen hebben de religieuze instituten hun financiële zaken goed voor elkaar en wordt al voldaan aan de eisen die deze Guidelines stellen. De Guidelines gelden wereldwijd; niet in alle landen is het goed geregeld en zelfs het Vaticaan heeft haar financiële zaken niet goed op orde.
- *Voegt het iets toe wanneer je werkt met een uitgebreid treasury statuut?*
In een treasury statuut wordt vastgelegd hoe de middelen belegd worden en welke regels daarvoor gelden. Ook de bevoegdheden van de verschillende betrokkenen kunnen hierin zijn opgenomen Dit heeft inderdaad een raakvlak met de eisen die in de Guidelines gesteld worden. Het werken met een treasury statuut geeft dus aan dat zaken binnen het religieuze instituut goed geregeld zijn.
- *Wanneer je je Patrimonium Stabile vaststelt en specificceert wordt dit dan zichtbaar voor derden. Wordt bijvoorbeeld bekend welk bedrag je voor zorg hebt bestemd? Is het niet beter om het Patrimonium Stabile gelijk te stellen aan je doelvermogen?*
Dit is niet het geval. Deze twee zaken dien je gescheiden te houden. Overigens hoeft je vermogen niet te laten zien. Ook niet in de ANBI rapportage. Er is een model opgesteld voor de presentatie van de cijfers. Het is van belang om een goed beeld naar buiten toe te tonen. Dus zal de nadruk moeten liggen op de projecten die ondersteund worden, het goede werk dat wordt gedaan. Religieuze instituten worden in de ANBI-regeling anders behandeld dan bijvoorbeeld fondswervende instellingen. Zij mogen hun stamvermogen niet onbeperkt laten groeien. Zij zullen daarom inzage moeten geven in het verloop van hun vermogen. Deze restrictie geldt niet voor een religieus instituut.
- *Bij het bepalen van het Patrimonium Stabile wordt uitgegaan van het vermogen dat nodig is tot het laatste lid is overleden. Hoe kunnen religieuze instituten die nog intredes hebben dit Patrimonium Stabile bepalen? Het overlijden van het laatste lid ligt dan nog heel ver in de toekomst en de kosten hiervan zijn bijna niet te berekenen en te reserveren. Wanneer een enorm vermogen afgezonderd moet worden voor het Patrimonium Stabile, kan de exploitatie niet sluitend gemaakt worden.*
Juist hiervoor is de bepaling van het Patrimonium Stabile van groot belang. Je stelt dan vast welk bedrag minimaal nodig is voor de toekomst. Heeft een religieus instituut niet voldoende vermogen om hieraan te voldoen, dan dienen maatregelen genomen te worden en zal het gesprek aangegaan moeten worden met de medebroeders of –zusters.
- *Is er een belastingverhoging op vermogen te verwachten?*
Er zijn vooralsnog geen signalen dat de overheid overweegt om de belasting op kerkelijk vermogen te gaan heffen.

- *Moet je aan iedereen die hierom vraagt inzage geven in je jaarrekening? Sommige banken vragen hierom.*

Dit zijn interne regels van de bank. Zij worden door de Autoriteit Financiële Markten verplicht bepaalde informatie te vragen aan hun klanten met een beleggingsportefeuille. Zij kunnen een klant echter niet verplichten de jaarrekening te overleggen.

6. Voorziening levensonderhoud

De heer Peters geeft het woord aan de heer Prinsen. Aan de hand van een PowerPoint presentatie (bijlage 4) houdt hij een inleiding over de voorziening levensonderhoud. De heer Prinsen merkt op dat zijn inleiding vooral gericht is op de aanwezigen met een minder financieel-economische achtergrond. Hij zal ingaan op de vraag waarom een voorziening levensonderhoud noodzakelijk is en duidelijk maken op welke manier je de omvang van deze voorziening kunt bepalen.

Sheet 2

- Op deze sheet wordt een eenvoudige balans getoond. Bij een balans dient de debet en de creditkant met elkaar in evenwicht te zijn. Links (debet) staat het bedrag dat we hebben en rechts (credit) staat waar dit bedrag voor bestemd is.
- Het bezit is € 8000. Een deel van dit bedrag heeft een bestemming; het restant is reserve. In dit voorbeeld zijn er twee bestemmingen, te weten 'voorziening groot onderhoud' en 'schulden'. Samen € 500. Daardoor blijft € 7.500 over voor de algemene reserve.
- De algemene reserve is een post zonder bepaalde bestemming. Het is het verschil tussen de bezittingen en het vreemd vermogen. Wanneer er geen sprake is van enig risico, dan zou je de algemene reserve van € 7.500 kunnen bestemmen.

Sheet 3

- Op deze sheet is een post 'gebouwen' opgenomen. De reserve blijft hetzelfde, maar die is door deze post niet meer contant aanwezig. Hierdoor staat er nog maar € 4.500 op de bank.
- Door deze post 'gebouwen' zijn er dus minder liquide middelen. Binnen de algemene reserve heb je dus minder speling.

Sheet 4

- Wat is de bedoeling van een algemene reserve? Wanneer de algemene reserve niet in kas is, niet liquide is, kan je hem als volgt bestemmen:
 1. opvang exploitatietekorten
 2. financiering activa
 3. genereren van opbrengsten. Je gebruikt dan de opbrengsten van je beleggingen voor noodzakelijke uitgaven.
- Posten op de balans die bestemd zijn kunnen niet voor andere doeleinden gebruikt worden.
- Het vrij besteedbaar vermogen is het bedrag dat liquide beschikbaar is nadat alle bestemmingen voorzien zijn. Wanneer het bedrag dat nodig is voor de bestemmingen zeker gesteld is, dan kan bepaald worden wat met het vrij besteedbaar vermogen gedaan wordt. Een optie is hiervan schenkingen te verrichten.
- Voor de bepaling van het vrij besteedbaar vermogen zullen meerjarenprognoses gemaakt moeten worden.

Sheet 5

- Een voorziening is een in rechte afdwingbare verplichting die voortvloeit uit een gebeurtenis uit het verleden waarvan omvang en afwikkelmoment onzeker is.
- Het bestemmen van gelden, het maken van potjes, is dus wat anders dan het maken van een voorziening. Overigens is een voorziening levensonderhoud geen voorziening in de strikte zin van het woord.

- Het garanderen van het levensonderhoud is een verplichting. Op de balans van sheet 2 was deze verplichting niet zichtbaar.
- Er kan over gediscussieerd worden of er sprake is van een reserve levensonderhoud of van een voorziening levensonderhoud. De heer Prinsen geeft de voorkeur aan voorziening levensonderhoud of bestemmingsreserve levensonderhoud wel zichtbaar te maken in de jaarrekening. Omdat het een zware, hoewel niet afdwingbare, verplichting voor de toekomst is.
- Een voorziening tref je voor een te verwachten tekort; voor een verplichting die aan het eind van de rit nog bestaat. De werkelijke kosten gedurende het traject komen ten laste van de voorziening. Deze kosten worden dus niet zichtbaar in de exploitatie. De vorming van de voorziening komt ten laste van de exploitatie en dus niet ook nog de afzonderlijke kosten daarna. Dan zou je deze kosten tweemaal boeken.

Gevraagd wordt waarom levensonderhoud geen afdwingbare verplichting wordt gezien. Volgens de constituties is dit wel degelijk een afdwingbare verplichting voor een religieus instituut. De heer Prinsen legt uit dat er, naar zijn mening, balanstechnisch gezien een verschil is tussen een in rechte afdwingbare verplichting aan het eind van een jaar en een toekomstige verplichting. Levensonderhoud is niet jaarlijks afdwingbaar. Het is wel een zware en langdurige verplichting. Overigens verschillen de deskundigen hierover van mening.

Sheet 6 + 7

- Het levensonderhoud leden bestaat uit een aantal posten, te weten:
 1. personeel
 2. huisvesting
 3. levensonderhoud
 4. apostolaat
 5. beheer en administratie
 6. rente.
 Deze posten zullen royaal begroot dienen te worden.
- Daarnaast zijn er een aantal baten, te weten:
 1. inkomsten leden
 2. opbrengsten bezittingen en beleggingen
 3. overige bijdrage.
- Het begrip levensonderhoud dient dus ruim geïnterpreteerd te worden. De kosten van levensonderhoud zijn over het algemeen een afspiegeling van de exploitatierekening.

Sheet 8

- Deze sheet maakt duidelijk dat de baten sneller dalen dan de lasten. De ruimte tussen de beide lijnen geeft het exploitatieresultaat weer.

Sheet 9

- Op deze balans is de voorziening levensonderhoud opgenomen. Het verschil met de balans van sheet 2 is duidelijk zichtbaar.
- Het resultaat wordt ieder jaar aan de algemene reserve toegevoegd of hierop in mindering gebracht.
- De algemene reserve was in sheet 2 € 7.500 en is nu nog maar € 1.750. Dit bedrag is niet liquide, maar zit in het gebouw. Er is dus sprake van een liquiditeitsprobleem. Dit betekent dat er maatregelen genomen moeten worden; een hypotheek of verkopen.

Sheet 10

- Hoe bereken je de voorziening levensonderhoud? Gesteld wordt dat het levensonderhoud gewaarborgd dient te worden tot het overlijden van het laatste lid van het religieuze instituut. Dit kan echter wel een periode van 50 jaar beslaan. Financieel gezien is dit geen begrootbare termijn. 15 tot 20 jaar is, globaal, in te schatten; langer kan echt niet.

- Er kan dus een meerjarenbegroting opgesteld worden voor de komende 15 jaar. Deze begroting kan ieder jaar of iedere vijf jaar bijgesteld worden. Op deze manier kan, waar nodig, bijgestuurd worden.
- Bij de berekening dient onderscheid gemaakt te worden tussen vaste en variabele kosten. Vaste kosten zijn niet afhankelijk van het ledenaantal. Een voorbeeld hiervan is de huisvesting. Variabele kosten lopen gelijk met het verloop van het ledenaantal. Een voorbeeld hiervan zijn de kosten voor maaltijden.
- Ook dient rekening gehouden te worden met de inflatie. De prijzen stijgen hierdoor. Het is moeilijk de inflatie over 15 jaar te berekenen. Wanneer je rekent met 2% per jaar, zit je aan de veilige kant.
- Contante waarde heeft te maken met het bedrag dat je over een x-aantal jaren dient te betalen. Dit bedrag hoeft niet in zijn geheel al beschikbaar te zijn omdat je jaarlijks rente ontvangt over dit bedrag. Deze rente kan toegevoegd worden. Je zult dus moeten rekenen met een te verwachten rentepercentage. Of met een te verwachten beleggingspercentage.
- Voor het berekenen van de voorziening levensonderhoud is visie en beleid nodig. Een bestuur van een religieus instituut zal deze moeten ontwikkelen met daaraan gekoppeld een financiële planning voor de lange termijn.

Sheet 11

- Bij de berekening van de voorziening levensonderhoud dienen de volgende posten meegenomen te worden:
 1. Personeel. Er zal rekening gehouden moeten worden met personeelskosten als salaris, pensioen en sociale lasten, maar ook met het personeelsverloop bij voltooiing van een religieus instituut. Het personeel zal zich ervan bewust moeten zijn dat het religieuze instituut op een bepaald moment ophoudt te bestaan. Alle personele kosten dienen geëxtrapoleerd te worden voor een periode van ongeveer 15 jaar.
 2. Huisvesting en zorgkosten. Dit zijn moeilijk in te schatten kosten omdat het verloop van het aantal leden sterk af kan wijken van de verwachting. Het is het beste wanneer je de kosten extrapoleert op basis van de nu bekende kosten en deze berekeningen eenmaal in de drie jaar actualiseert. Uiteraard dienen bij grote veranderingen, bijvoorbeeld verkoop van het huis, de berekeningen tussentijds aangepast te worden.
 3. Levensonderhoud. Dit betreft de kosten van de gemeenschap.
 4. Rente. Deze post dient alleen meegenomen te worden wanneer er sprake is van een lening. De aflossing zal in mindering op de lening worden gebracht.
 5. Onvoorzien. In deze post worden de onzekerheden, de risico's, opgenomen. Als richtlijn kan hiervoor 5% van de voorziening in opgenomen worden.

Sheet 12

- Bij de berekening van de voorziening levensonderhoud dienen de volgende baten meegenomen te worden:
 1. Inkomsten leden religieus instituut. Dit zijn de pensioenen en de AOW-uitkeringen. Tot nu toe is de AOW-uitkering nog 70% van het minimumloon. Het kan zijn dat dit teruggebracht wordt naar 50% van het minimumloon omdat er meerdere personen op één adres wonen. Dit is nog niet duidelijk, maar er zal wel in zekere mate rekening mee gehouden moeten worden. Het verloop van het aantal leden is voorspeld in de sterftetabellen van het KASKI. De werkelijkheid kan echter behoorlijk afwijken.
 2. Opbrengst bezittingen. Deze post kan redelijk nauwkeurig ingeschat worden. Onroerend goed dat niet meer zelf gebruikt wordt, kan verkocht of verhuurd worden.
 3. Opbrengst beleggingen. Het gaat hier om de aangroeiwaarde van het "vrije" vermogen. De opbrengsten van vermogen bestemd voor levensonderhoud dient in de voorziening meegenomen te worden en de opbrengsten van het vrije vermogen wordt in de exploitatie meegenomen.

De heer Prinsen sluit af met de opmerking dat deze presentatie erop gericht was de verplichting levensonderhoud, zoals vastgelegd in de constituties, onder de aandacht te brengen. De besturen van de religieuze instituten zijn verplicht deze goed in kaart te brengen en bij te sturen waar nodig.

De volgende vragen worden gesteld:

- *Eén van de privileges van de religieuze instituten is dat ze hun vermogen niet hoeven te publiceren in het ANBI-format. Het is echter geen goede zaak om alle financiële stromen via een voorziening en dus via het eigen vermogen te laten lopen. Dan ontstaat een blanco exploitatie en dit zou ervoor kunnen zorgen dat we dit privilege kwijtraken.*

Wanneer er een voorziening levensonderhoud wordt getroffen is dat vreemd vermogen dat ten laste van het eigen vermogen wordt gevormd. Het eigen vermogen zal hierdoor dalen. Voor een buitenstaander is het niet interessant om de bedragen die gereserveerd zijn voor levensonderhoud te kennen. Het is meer van belang om hier te laten zien welke giften het religieuze instituut doet en welke doelen daarmee ondersteund worden. Er zal dus nooit sprake zijn van een totaal blanco exploitatie.

- *Er bestaan sterftetabellen, maar religieuzen hebben over het algemeen een hogere levensverwachting dan de andere Nederlanders. Zijn hier correctiefactoren voor?*

Het is beter de tabellen van het KASKI te gebruiken; deze zijn specifiek opgesteld voor de religieuzen en hierin is dus rekening gehouden met de hogere levensverwachting.

De heer Peters dankt de heer Prinsen voor zijn toelichting. Het is goed om de discussie aan te gaan over de voorziening levensonderhoud versus de reserve levensonderhoud. De FKR zal zich hierover ook nog buigen.

7. Afsluiting

De heer Peeters neemt, namens de COR en alle aanwezigen, afscheid van mevrouw Van Geffen. Zij legt met ingang van 1 januari 2016 haar werkzaamheden als stafmedewerker Ouderenzorg Religieuzen bij de KNR neer.

Ik durfde het niet in mijn openingswoord aan de orde te stellen, maar moet het wel doen. Yvonne van Geffen heeft mij laten weten in de afgelopen zomer na een moeilijke afweging haar baan op te moeten geven. Onder meer mantelzorg in eigen kring maakt het niet meer mogelijk haar baan bij de zusters van Veghel te combineren met die van stafmedewerker voor de KNR, in het bijzonder voor de COR. Ik heb gereageerd, dat ik het heel, heel jammer vindt. In onze laatste vergadering hebben alle COR-leden datzelfde aangegeven. Yvonne heeft 5 jaar geleden het stokje overgenomen van Veronique Tubée. Het is haar gelukt om de belangenbehartiging waar ik het bij mijn inleiding over had voort te zetten en uit te bouwen. De COR nieuwsbrief heeft in haar een uitmuntend hoofdredacteur gekend, zij maakte onze COR-vergaderingen tot een boeiende en prettige bijeenkomst. Ook is het aan haar te danken, dat wij in de afgelopen jaren en ook vandaag prima themabijeenkomsten hebben gehad en het succes bleek steeds weer aan de opkomst voor een volgende. Die inzet van jou dwingt respect af, omdat je het deed in combinatie met een andere baan. Het is bekend, dat een parttime functie je niet parttime bezighoudt, het is een hele tour om daarmee om te gaan, ook al heeft een hoofd een linker en een rechter hersenhelft. Ik snap je besluit, als je je aandacht ook nog aan iemand moet besteden, die moreel gezien fulltime aandacht vraagt. Yvonne als je een hoed had ging ik op zoek naar veren, struisvogelveren, waarmee ik mijn en onze dankbaarheid tot uitdrukking wil brengen. Ik breng mijn dank op een andere manier tot uitdrukking en de zaal zal dat zeker ondersteunen met een daverend applaus. U snapt natuurlijk wel, dat de COR-leden binnenkort zitten met een behoorlijk leegte in hun geledingen. Wij staan open voor suggesties. Met name in de kring van beleidsmedewerkers zoeken wij naar vervanging. Als u een of meer namen heeft, zelf belangstelling heeft horen wij het graag.

Vervolgens geeft hij het woord aan br. Van Dijk, voorzitter van de FKR, voor de afsluiting van deze studiedag.

Mijn opdracht is om deze studiedag COR – FKR af te sluiten, maar ik wil niet sluiten want de deur moet open blijven. Het COR-Nieuws beloofde dat dit een boeide dag zou worden vol met informatie, inspiratie en ontmoeting. En als Yvonne dan opent met: “strategie, helikopterview, voortuit denken, stip op de horizon en weten waar je heen gaat”, dan kan en mag je natuurlijk niet de deur dicht doen en sluiten. Armand zegt in de sheet www.eenvolgendestap.nl Als we blijven staan waar we nu blijken te staan volgens de bijdragen van Yvonne, Armand, Marga, Jeroen en Karel en als we niet bewegen dan is er stilstand en geen perspectief. En dat strookt niet met het doel van deze studiedag: de vraagstelling “waar staat de zorgaanbieder, waar de zorgvrager en waar de religieus”, veronderstelt dat er nog iets ontbreekt en dat we deze studiedag nodig hadden om het beoogde te bereiken en keuzen te maken. En afsluiten draagt daar niet toe bij; maar samenvatten is iets anders. Als ik het COR-Nieuws lees van oktober 2015, wil COR ook niet afsluiten; en de FKR moet constructief open willen zijn, zie de bijdragen van Jeroen en Karel. Deze studiedag heeft ons laten zien waar we staan, en dat we stappen vooruit moeten zetten. Beweging in ons voelen, denken en handelen en dat komt niet tot stand als we stil blijven staan. De paus blijkt gezegd te hebben: ‘een kerk met gesloten deuren pleegt verraad aan zichzelf en aan haar missie; in plaats van een brug, wordt zij een weg die verspert.

Vandaag is tijdens deze studiedag weer uit alle vragen en antwoorden gebleken dat het er niet om gaat dat we denken, maar wat we denken. Dat bleek ook in de discussie over de ethica. Zoals Yvonne zegt: het zorglandschap verandert en de minister wil van na-zorg naar voor-zorg; als zij - en met haar ambtenaren - dan ook maar willen gaan van: ‘na-denken naar voor-denken en liever nog mee-denken’ en dat zij begrijpen dat denken ook een vorm van doen is. En waarbij de bestuurders de aspecten eigenwaarde, zelfwaarde en zelfrespect - zoals Armand deze noemt - de vrije ruimte moeten behouden ten opzichte van politieke overheden en planningsorganisaties. Yvonne heeft in haar situatieschets ‘waar staan we’ opnieuw aangetoond dat de religieus in essentie onlosmakelijk is verbonden met de maatschappelijke werkelijkheid. Dat de COR meer doet dan zich alléén concentreren op ouderenzorg voor religieuzen. Volgens mij zegt Yvonne in haar intenties en bedoelingen: ‘dat de maatschappij eigenlijk niets anders is dan de behuizing voor een zin vol bestaan’. En dat proef ik ook in de woorden van de ‘voormalige provinciaal van de Franciscanen’.

In de spanning op de vraag: waar we staan als aanbieder, als vrager en als religieus, wordt de communicatie erg moeilijk wanneer iedereen zich aan zijn of haar eigen perspectief vasthoudt en niet probeert op een andere manier naar de werkelijkheid te kijken. Van KVH naar een andere doelgroep met:

- een veranderend toezicht;
- wisselende doelgroepen;
- andere financieringsvormen.

Yvonne en het COR-Nieuws laat ons zien dat het gewenste evenwicht in de zorg een tegenwicht veronderstelt van aanbieder en vrager. Wat valt er te kiezen:

- KVH?
- KTO (Klooster Thuiszorg organisatie)?
- WZC (Woonzorgcentrum)?

Communicatie, en zeker communicatie tussen religieuzen, kan niet zonder ethiek. En uit de bijdragen van de religieuzen in de ochtenddiscussie van vandaag blijkt dat het leven dat je voor een ander leeft, de moeite waard is. Je bent pas mens als er ook een ander is. En barmhartigheid die grenzen heeft, is geen barmhartigheid. In de bijdragen van Marga (ethica), Dom Bernardus (religieuze keuzen), Jan (politieke keuzen) en de reacties van de zaal is er gesproken over en is er aandacht gevraagd voor:

- luisteren ook in gemeenschap, willen delen en talentengebruik;

- interne en externe facetten en de zich daarin voordoende secularisatie met wel of niet eigen rechten, die geen vaste principes mogen worden;
- waarbij geld geen uitgangspunt mag worden; er is wel gelofte van armoede maar de vraag blijft of van voorzieningen gebruik gemaakt mag worden of van twee walletjes eten; de privileges volgens de grondwet, de opvattingen van zorgverzekeraars, de rol van de economen in COI en KNR;
- de dubbelheid van het individu-zijn en de betekenis daarvan in gemeenschap.

Binnen maatschappelijke ontwikkelingen lijkt ook religie mensenwerk. De pijn van de zorgvrager en de religieus - zoals vandaag geschetst in de terugkoppeling met Denis - over het verlies van iets – die pijn wordt verzacht als je inziet dat het toch onmogelijk bewaard had kunnen blijven. De paus blijkt te hebben gezegd: ‘Laten we van ons ‘Christelijk leven’ niet een museum van herinneringen maken’. Het gaat om ‘Omzien naar Toekomst’ zou Piet Leenhouders zeggen, stilstaan in nu kijken naar een toekomstopdracht. Hij noemt ons ‘grensgangers en erflaters’. Toen niet wetend dat we nu anders praten over grensgangers, die soms vluchtelingen kunnen zijn. Wat niet beweegt kent ook geen richting.

Jeroen sprak over Guidelines, is eigenlijk gewoon Richtlijnen, die canonisten zo graag een ‘Decreet’ noemen, hopelijk wel met de zorg dat het geen ‘secreet’ wordt maar een stabiel patrimonium blijft. Minder voorschriften zou Paus Franciscus hebben gezegd: meer ruimte voor twijfel; alsof hij wil zeggen: als je nooit twijfelt, vind je ook nooit de waarheid. De toekomst en de daarin gewenste waarheid wordt door ons samen gemaakt. Streef daarbij liever naar sensitiviteit en solidariteit in plaats dat de ander onze objectieve kijk moet delen. Voor het aansturen en toepassen van al die regels van het Decreet (Guidelines) zijn feiten belangrijker dan ideeën. Feiten kunnen overtuigen om onze ideeën te veranderen en aan te passen in ‘Voltooiingsprocessen’ en andere vormen van bestuurbaarheid. Jeroen duidt in zijn onderzoek ‘Religious Governance’ op de sterke afname van bestuurs-, daad- en denkkraft van religieuze instituten/KNR. En hij geeft aan hoe in te groeien naar politieke en maatschappelijke regelingen en de verplichtingen daarbij van de religieuze instituten en de noodzaak van een aanvaardbaar Governance. Charisma aan de ene zijde maar duurzaamheid aan de andere kant en daarvoor is nodig; transparantie, toezicht, integriteit, controle op het systeem en toetsgedrag op de (religieuze)econoom. Bij dat alles spelen aspecten als ANBI, AOW, financiële markten een rol.

Een niet uitgesproken themadoel van deze studiedag is de opdracht van de AV van KNR om COR en FKR als commissies te doen samenwerken; immers alleen is niemand wijs genoeg. Niet wat COR en FKR vasthouden als eigen waarden, maar wat COR en FKR doorgeven aan anderen dat bepaalt hun waarde. En dat geldt ook voor PIN en KAR. In de ethica-discussie is daarbij gewezen op visies die geen vaste principes mogen zijn. En Karel liet ons zien hoe in voorzieningen voor levensonderhoud, er onzekerheden spelen waaruit zou blijken dat niets zoveel kost als weggegooid geld als er geen duidelijk inzicht en beleid is ten aanzien van reserves en schulden. Hij wijst op de noodzakelijke betrouwbaarheid van voorzieningen en de daar aan gekoppelde verplichtingen van vroeger. Hij noemt als een rode draad de noodzaak van inzicht in attentiepunten en de planning voor de lange termijn. Maar religieuzen houden niet zoveel van afdwingbare rechten een gedetailleerd plan: dat zien zij vaak als een uiting van faalangst, en faalangst bij de “Goddelijke Voorzienigheid” die hoef je niet te hebben.

De in COR-Nieuws van oktober, beschreven “NUN-studie” deed me denken aan het krantenartikel in Trouw van 3 september: ‘Zorgverlener, luister naar de nonnen’. Zij staan aan de basis van gezondheidszorg. En nu staan ze weer aan de basis van neurologisch onderzoek over ‘dementie en het nonnenbrein’. De betrouwbaarheid van de zusters-onderzoekspopulatie maakt het heel bijzonder dat nonnen deelnemen aan neurocognitief onderzoek. Dat past ook in de ethica-visie van Marga en de discussie over ‘samen’ en relatie. Natuurlijk is ieder mens uniek en is dus ook ieder brein uniek en vanzelf is er daarbij ook verschil tussen het mannen- en het vrouwenbrein. Je merkt dat ook vandaag weer in de vragen en de antwoorden, de voordrachten, inleidingen en de reacties, ook tijdens de lunch. En de spiegelneuronen van de vrouwen en met name de nonnen zien meer en

sneller de gevoeligheid en intuïtie en de weg naar creativiteit dan de spiegelneuronen van de broeders. Als het waar is dat autisme wordt veroorzaakt door kapotte spiegelneuronen, is het voor mij verklaarbaar waarom er bij de zusters/nonnen zo weinig autisme voorkomt maar bij hen meer sociale en creatieve intelligentie manifest is.

Geen afsluiting van deze studiedag, wel benoeming in woorden om het ‘Voltooiingsproces’ te zien als een tijdsverschijnsel. Active congregaties met hun charitatieve taken voor zorg, en aandacht en verantwoordelijkheid voor de kansarmen en verdrukten; hen bevrijden uit ellende en uitzichtloosheid. Als grensgangers en erflaters hebben beslissingen en standpunten van actieve congregaties uit het verleden thans een bepalende invloed op de nieuwsoortige zorgvragers van morgen.

Maar nu wel ter afsluiting. Een woord naar Joop Peters die vandaag, 15 oktober als bestuurssecretaris van St. Jacob in Haarlem afscheid neemt (pensioen); maar die - zo zegt hij zelf - op grond van zelfanalyse ons ook schrijft in COR-Nieuws: ‘maak u geen zorg, wees gerust, ik blijf me inzetten voor de ouderenzorg’. Hij blijft voorzitter van de COR. Joop naar ik hoop en verwacht ook naar de samenwerking van COR en FKR en aansluitend daarop met PIN en KAR. Dank voor de leiding en de aanwezige gasten dank voor hun komst en inbreng op deze studie dag en straks wel thuis.

Nita van Bergen
18 november 2015